

Razvoj gradova u Zapadnoj Europi u odnosu na ratovanja u 14. i 15. stoljeću

Nazlija Ajduković, Ante

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:295816>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest
Diplomski jednopredmetni studij povijesti

Ante Nazlija Ajduković

**Razvoj gradova u Zapadnoj Europi u odnosu na
ratovanja u 14. i 15. stoljeću**

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru
Odjel za povijest
Diplomski jednopredmetni studij povijesti

Razvoj gradova u Zapadnoj Europi u odnosu na ratovanja u
14. i 15. stoljeću

Diplomski rad

Student:

Ante Nazlija Ajduković

Mentor:

Prof. dr. sc. Mladen Ančić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ante Nazlija Ajduković**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Razvoj gradova u Zapadnoj Europi u odnosu na ratovanja u 14. i 15. stoljeću** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 28. veljača 2017.

Sadržaj:

1) Uvod.....	3
2) Grad u Srednjem vijeku.....	4
2.1 Opadanje gradskog stanovništva i smanjenje trgovine.....	4
2.2 Obnova trgovine i pojava trgovaca.....	6
2.3 Razvoj gradova i građanstva.....	10
2.4 Cehovi.....	13
2.5 Gradska uprava.....	14
3) Odnos Engleske i Francuske – uzroci ratu.....	17
4) Stogodišnji rat.....	24
4.1 Engleska i Francuska na rubu sukoba (1328.-1337.).....	25
4.2 Prvo ili Edvardovo razdoblje (1337.-1360.).....	27
4.2.1. Državni staleži i Žakerija.....	36
4.3 Drugo ili Karlovo razdoblje (1361.-1389.).....	38
4.3.1 Tylerov ustanak 1381.....	40
4.4 Treće ili Lancastersko razdoblje (1399.-1429.).....	43
4.5 Četvrto razdoblje (1429.-1453.).....	47
5) Zaključak.....	51
6) Popis Literature.....	57

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je razvoj gradova u svjetlu ratovanja u 14. i 15. stoljeću u Zapadnoj Europi. Glavni cilj rada je prikazati razvoj grada u srednjovjekovnom okruženju prepunom brojnih sukoba koji su obilježili europsku povijest. U prvom dijelu svog rada prikazat ću razvoj gradskog područja koje se bazira na njegovoj ekonomskoj ulozi temeljenoj na trgovačkoj i obrtničkoj djelatnosti gradskog stanovništva. Trgovačka i obrtnička djelatnost grada izuzetno je bitna jer je njegovom stanovništvu omogućila da akumulira ogroman kapital u svojim rukama, koji će mu u kriznim vremenima osigurati politički utjecaj. Pisanjem ovog diplomskog rada pokušati ću odgovoriti na bitna pitanja kako se razvio i održao srednjovjekovni grad, te stekao svoju političku afirmaciju pod utjecajem rata.

U drugom dijelu, svoju pažnju usmjerit ću na ratovanja koja su zahvatila zapadnu Europu u kasnom srednjem vijeku, odnosno u 14. i 15. stoljeću. To se u prvom redu odnosi na dugogodišnji rat poznat pod nazivom Stogodišnji rat, a koji se vodio između dvije najjače europske sile, Francuske i Engleske. Zbog utjecaja koji su u tim zemljama ostvarivale središnje političke vlasti rat je prožeo sve srednjovjekovne strukture društva i proširio se na područja njihovog utjecaja. U ovom dijelu rada paralelno ću nastojati prikazati kako su se odvijala ratna zbivanja i kako se proširivao utjecaj građanstva u vladajućim strukturama.

Literatura koja je korištena prilikom pisanja ovog rada sastavljena od prestižnih djela poznatih europskih medievista isključivo sa engleskog govornog područja. Među njima istaknuo bih kao glavne oslonce kojima sam se vodio prilikom pisanja ovog rada dva djela britanskog povjesničara Davida Nicholasa, *The Later Medieval City 1300-1500.*, i *The Growth of the Medieval City; From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century*, te *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* britanskog povjesničara Denysa Haya, *The Hundred Years War: A People's History* britanskog povjesničara Davida Greena .

2. Grad u srednjem vijeku

2.1 Opadanje gradskog stanovništva i smanjenje trgovine

Za razliku od doba Antike u kojoj su gradovi bili municipalna, trgovačka i kulturna središta života, a samim time i osnova države u razdoblju ranog srednjeg vijeka situacija je polagano izmijenjena. *"U cijelom razdoblju, od muslimanskih provala pa do karolinškog doba, najvažnija je činjenica u društvenom životu naglo opadanje, i zatim gotovo potpuni nestanak gradskog stanovništva"*¹. Paralelno s velikim gubitkom gradskog stanovništva opadala je i trgovina koja je uvijek bila glavna pokretačka snaga vitalnosti gradskih središta. Pomorska trgovina održala je u lučkim gradovima do arapskih osvajanja živu aktivnost, od koje su prosperirali predjeli u unutrašnjosti i samim time ostvarivali progres i održavali na životu brojne gradove u svim predjelima Europe. Međutim, kad je pomorsku trgovinu prekinulo naglo širenje islamskih osvajača pomorska povezanost Istoka i Zapada potpuno je nestala. Prestanak trgovine robom široke razmjene uzrokovao je nestajanje „industrijske“ aktivnosti te drastično smanjio protok novca, a samim time i oduzeo žilu kucavicu brojnim europskim gradovima koji tada propadaju. Nerazvijeni oblici trgovačkog života za vrijeme Karolinga nisu zadovoljavali nikakvu stalnu potrebu za širokom robom već iskonsku nuždu stanovništva koje je ovisilo o razmjeni. Najbolji dokaz bila je monetarna reforma Karla Velikog o izjednačavanju utega, mjera i novca što dovoljno govori o heterogenosti koje je bila prisutna u pojedinim dijelovima države. Kulminacija napuštanja gradskih središta zapadne Europe dogodila se napuštanjem svojih sjedišta od strane civilne vlasti koja s prestankom tranzitne trgovine više nije mogla osigurati pravovaljano opskrbljivanje svojih dvorova. Otada kraljevi kao i njihovi administrativni službenici žive na selima, točnije svojim velikim imanjima (domenama) na kojima će se i temeljiti njihova vlast. U krilu tog društvenog

¹ H. Pirenne, 2005., str. 58.

procesa s kojim je cjelokupno društvo postalo ratarsko jedini važan čimbenik za očuvanje kakve takve važnosti grada predstavljala je Crkva. Gradovi moraju isključivo njoj zahvaliti što nisu potpuno iščezli jer su biskupska središta u gradovima s jakim rimskim ustrojstvom ostala neoborena usred "ruševina" brojnih kraljevstva. Sami biskupi su uslijed nepostojanja svjetovne vlasti proširili svoj autoritet na trgovinu i brigu za lokalno stanovništvo koje je ostalo pod njihovim vodstvom i pastvom. O ovome najbolje svjedoči izjednačavanje riječi "Messe", "feriae" koje su se podjednako upotrebljavale kao nazivi za službu božju, ali i kao riječi za godišnji sajam. Trgovanje se nadovezivalo na crkvene praznike i procesije, na koje su se stanovnici okolnih mjesta sastajali na određene dane, i okorištavalo se okupljanjem ljudi u povodu tih svetkovina². Na tim su mjestima ljudi mogli slobodno trgovati bez straha od neprijateljstva i mogućeg razbojstva pod zaštitom biskupskog štapa. Upravo zbog toga su najstariji privilegiji za osnivanje sajмова davani u prvom redu crkvama i samostanima, u Francuskoj i Engleskoj, gdje su opatije u Westminsteru, Yorku, Durhamu i Winchesteru osnovale prve sajmove³. *"Tako je vjerski život i vjerska organizacija održavala usred ruševina antičkih gradova maleni broj laičkih šticećenika, koji kako-tako čuvaju i prenose na budućnost rimsko zanatstvo i tehniku, ali koji više ni po čemu, ni po duhu, ni po osjećaju, niti po upravi, koja njima vlada, nemaju ništa zajedničko s nekadašnjim municipalnim stanovništvom"*⁴.

"Nestanak" gradova izazvao je duboku preobrazbu agrarne poljoprivrede srednjovjekovne Europe jer proizvodi koji su do tada stizali na gradsko tržište najednom su izgubili svoje potrošače. *"Društvena podjela rada, koja u svim uznapredovalim društvima dovodi gradove i sela u uzajamne odnose proizvodnje i potrošnje, bila je ukinuta, te je zemljoradničko stanovništvo otada proizvodilo samo za svoje potrebe, ili, ako hoćemo, našlo*

² J. Kulischer, 1957., str. 97

³ Isto

⁴ H. Pirenne, 2005., str. 60.

se u položaju, budući da je odsada ono samo sačinjavalo sveukupan narod, da bude ono samo proizvođač i potrošač dobara sa zemlje"⁵. Tako je načelo samodovoljnosti postalo temeljnim na europskoj sceni i postalo jedno od glavnih obilježja cjelokupnog srednjovjekovnog uređenja.

2.2 Obnova trgovine i pojava trgovaca

Ekonomsko ustrojstvo koje zahvatilo zapadnu Europu za vrijeme vladavine karolinga i takvo se očuvalo sve do kraja XI. stoljeća bilo je isključivo ratarsko. Društvo, čiji pripadnici žive isključivo od zemlje koju iskorištavaju, nije u mogućnosti dovesti do brojnijeg okupljanja ljudi, zbog prevelike ovisnosti o zemlji koju obrađuju i s time stvoriti preduvjet za mogući razvoj trgovine⁶. Trgovina sama po sebi nikad nije prestala, no izgubila je svoj antički karakter u koji je bila uključena cjelokupna mediteranska zajednica sa pripadajućim prostorom u unutrašnjosti, samo je jednostavno razlomljena na pojedine mikroregije u kojima se razmjena vršila učestalo. Istočni svijet po ovom pitanju u spomenutom periodu prednjačio je pred zapadnim čemu nam svjedoče brojni istočni gradovi poput Carigrada, Aleksandrije ili Antiohije koji nemaju premca na Zapadu. Središtem trgovačkog prometa postao je Carigrad, u kojem su se sretali trgovci iz brojnih istočnih zemalja i slobodno trgovali te otpremali robu dalje na Zapad. Malen je bio broj robe koja se spominje u zapadnoj srednjovjekovnoj trgovini jer to nipošto nisu bili predmeti dnevne upotrebe, nego luksuzna roba - rijetki prirodni predmeti i skupocjeni obrtnički proizvodi koji nikad nisu prestali kolati jer je njihov prijevoz i prodaja unosna.

⁵ H. Pirenne, 2005., str. 61.

⁶ H. Pirenne, 2005., str. 142.

Na Zapadu se trgovalo prigodice, ne zato što je netko bio trgovac jer klasa trgovaca još nije postojala, također ni klasa velikih („industrijskih“) proizvođača neagrarnih proizvoda koji su bili svedeni na nekoliko obrtnika potrebnih ljudima u svakodnevnim aktivnostima. Izuzetak su bila pojedina područja koja su kvalitetom svoga rada, ali i također izobiljem potrebnih resursa mogla biti konkurenti na tadašnjem tržištu. Tu u prvom redu mislimo na flamanska područja koja su po kvaliteti svojih tekstilnih proizvoda bila itekako poznata u srednjovjekovnom svijetu. Prema svom karakteru tadašnja trgovina bila je u prvom redu putujuća trgovina koja se odvijala od sajmišta do sajmišta sa neznatnim udjelom kretanja prometa. Ljudima toga vremena razmjena je još bila tuđa i kupovalo se isključivo u nevolji. Smatralo se mnogo pristojnijim primiti odnosno poklanjati darove ili pak pljačkati. U nedostatku redovne trgovine, razmjena darova se postupno pretvorila u dvostrani razmjembeni posao (kupovina i prodaja), bila je preteča trgovine, koja se tek vremenom imala razviti iz nje i stvoriti klasu profesionalnih trgovaca koji će time baviti⁷.

Stoga, preostaje nam da vidimo, kako se razvijala trgovačka klasa koja će obavljati trgovačku razmjenu. Na početku moramo da ustanovimo, da su trgovci nova "vrsta" ljudi, koji se pojavljuju kao držaoci novčane vrste bogatstva nasuprot ratnika/posjednika zemlje, odnosno držaoca zemljišnog bogatstva. Kako god to izgledalo neobično, nameće se jedno rješenje: *"preci trgovaca su siromasi, to jest, ljudi bez zemlje, ono nestalno mnoštvo što tumara zemljom, iznajmljuje se u doba žetve, trči za pustolovinama i sudjeluje u hodočašćima"*⁸. Upravo zbog svog položaja, ovi pustolovi su u mogućnosti da se itekako dobro okoriste novonastalom situacijom. Njihovo stalna putovanja donijela su im dragocjeno iskustvo poznavanja različitih zemalja, jezika i običaja stranih ljudi, koje su vrlo lako svojom domišljatosti koja je proistekla iz njihovog siromaštva mogli iskoristiti u svoju korist. Duh

⁷ J. Kulischer, 1957., str. 95.

⁸ H. Pirenne, 2005., str. 139.

profita nije postojao u tadašnjem tradicionalnom društvu, ali vrlo je logično da se prvi puta pojavio upravo kod njih, jer ne smijemo zaboraviti da oni nisu dio toga srednjovjekovnog društva. Postigavši prvu dobit, oni žele steći još, pa tako prodaju i kupuju ne samo da bi živjeli, nego da zarade novac. S takvim načinom poslovanja polako postaju profesionalni trgovci sa stalnim mjestom boravišta. To se obično odnosi na luke i tranzitne gradove, u kojima se udružuju sa sebi sličnima iz sigurnosnih i ekonomskih razloga. Tako se osnivaju trgovačko-vjerska udruženja, gilde i bratstva, koja im pružaju sigurnost putovanja u pokušaju prijevoza i efikasnost prodaje njihove robe. Stanovito proširenje trgovinskog prometa opaža se već tijekom 11. stoljeća kada se osnivaju brojna sajmišta ili ona koja već postoje dobivaju na značaju radi bolje međusobne povezanosti za koju su značajni upravo oni. Europsku trgovinu tog vremena najbolje opisuju istovremeni zapis jednog biskupa koji kaže "*Veza zapadnoeuropskih naroda među sobom bile su do početka križarskih ratova tako neznatne, da je biskup Otto Freisingški (sin markgrofa Leopolda II. Austrijskog i unuk cara Henrika IV.) u svojim zapisima, što potječu iz prve polovine 12-stoljeća, mogao obilježiti Akvitance, Gaskonjce, Normane, Engleze, Škote, Irce, Francuze, Flandrijce i Lotarižane kao posve beznačajne narode*"⁹. Prekretnicu u trgovačkoj povijesti predstavljaju križarski ratovi, jer od njihova vremena počinje pravi razvoj međunarodne trgovine. Za vrijeme cijelog razdoblja, što obuhvaća vrijeme od 12. do 15. stoljeća, Sredozemno more je bilo velika trgovačka cesta, koja je vodila iz sjevernotalijanskih, katalonskih i južnofrancuskih primorskih gradova u zemlje Orijenta: Egipat, Siriju, Palestinu, Malu Aziju, Bizant¹⁰. Drugu važnu trgovačku cestu predstavljala su mora na sjeveru Europe, Sjeverno more i Baltik, koji su povezivali istočnu i sjevernu Europu. Tom trgovinom upravljao je Hanzeatski savez, koji se postepeno formirao od 12. stoljeća i započeo osnivati na spomenutom području svoje trgovačke naseobine, odnosno poslovnice. Prva poslovnica osnovana je u Londonu 1157., a dok je tijekom 14.

⁹ J. Kulischer, 1957., str. 89.

¹⁰ J. Kulischer, 1957., str. 231.

stoljeća broj gradova uključenih u ligu porastao na 160. Vezu između dva trgovačka područja, središta srednjovjekovnog trgovačkog prometa, predstavljali su veliki sajmovi koji su se održavali u grofoviji Champagne, gdje su se susretali ljudi iz svih krajeva zapadnog svijeta da među sobom razmjenjuju robu¹¹. Grofovija Champagne bila je politički nezavisan neutralan teritorij smješten između Njemačke, Italije i Francuske, koji je zahvaljujući svom političkom, ali i zemljopisnom položaju izrastao u "posrednika" u zapadnoj trgovini. Tu se u toku godine na četiri različita mjesta održavalo šest veliki sajмова. Dva sajma su se održavali u gradovima Troyesu i Brieu, a jedan u Bar-sur-Aubeu i Lagny-sur-Marneu. Na ovim sajmištima slijevale su se trgovačke karavane iz svih zemalja i razmjenjivala se raznolika roba iz svih dijelova tadašnje Europe. Doba cvjetanja šampanjskih sajмова kao središta međunarodnog i novčanog prometa datira se od sredine 12. do početka 13. stoljeća, nakon čega važnost sajмова opada¹². Dva su glavna razloga za to, prvi, grofovija Champagne od 1285. više nije bila neutralno područje razmjene jer je pripala Francuskoj i uvučena je u njene ratove sa Engleskom i Flandrijom, a drugi razlog je tome, što su se talijanski trgovci do kraja 13. stoljeća okrenuli isplativijem pomorskom prijevozu¹³. Od tada je trgovački promet između sjevera i juga Europe išao preko Gibraltarskog prolaza i Biskajskog zaljeva, a alternativni kopneni put, duž Rajne, spajajući tako dva gospodarska središta, odnosno Italiju sa Flandrijom.

Sad možemo postaviti važno pitanje, a to je ujedno i tema ovog diplomskog rada, koji je odnos razvoja gradova sa ratovanjima koja su zahvatila Zapadnu Europu tijekom 14. i 15. stoljeća. Ovaj kompleksan odnos dva izrazito značajna faktora u ljudskoj povijesti, grad i rat, najbolje je uočljiv kroz trgovinsku sferu, kao izravan indikator njihovog odnosa, odnosno značaja tj. gubitka za svojevrsan zemljopisni kraj. Prije nego što u potpunosti svoju pozornost

¹¹ S. A. Esptein, 2009., str. 83.

¹² Isto.

¹³ Isto.

posvetim ratovanju koje se odigralo u Zapadnoj Europi tijekom 14. i 15. stoljeća, posveti ću se gradu kao mikrokozmosu u ondašnjem vremenu.

2.3 Razvoj gradova i građanstva

Danas više nitko ne poriče, da su gradovi, gradska privreda, gradski obrti i gradska privredna politika najistaknutija obilježja visokog i kasnog Srednjeg vijeka¹⁴. Cvjetanje gradova i gradske kulture nije svojstveno ni Starom vijeku i istočnoj Europi, pa to treba smatrati posebnim obilježjem u razvoju srednjoeuropskih i zapadnoeuropskih naroda kojima je osobitost gradskog razvitka ono svojstvo što ih izdvaja¹⁵. Srednjovjekovni gradovi nastali su ih starih biskupskih središta ili burgova (vojnih utvrda) koji su stanovništvu služili kao skloništa u nemirnim vremenima. U tim prvim gradskim središtima u sjevernoj Italiji i u Provansi te burgovima u Flandriji formirale su se prve trgovačke kolonije¹⁶. Upravo su ta područja prva upoznala manifestacije gradskog života zbog svoje izrazite trgovačke djelatnosti. Henry Pirenne je izvanredno pokazao da se srednjovjekovni grad rađa i razvija na osnovi svoje gospodarske uloge. Ipak, zacijelo je pretjerao govoreći o ulozi trgovaca, a podcijenio onu zanatlija, odveć naglasio trgovački procvat u odnosu na poljoprivredni uzlet koji ga je omogućio, opskrbljujući gradska središta namirnicama i ljudima¹⁷. Valja se pomiriti s time da nastanak i razvoj srednjovjekovnih urbanih središta treba pripisati kompleksnom nizu poticaja i prije svega heterogenim društvenim slojevima. Gradovi koji su privlačili *homines novi*, spremne na poduzetništvo i zaradu, ali zajedno s njima, pomiješane s njima ili podupirući ih – pozajmljujući im, primjerice, novac koji su u početku jedino oni posjedovali –

¹⁴ J. Kulischer, 1957., str. 105.

¹⁵ Isto.

¹⁶ H. Pirenne, 2005., str. 143.

¹⁷ J. Le Goff, 1998., str. 101.

i dijelove vladajućeg staleža: plemstvo i svećenstvo¹⁸. Da bi se razvijali gradovi trebaju povoljno seosko okruženje koje će svojom privredom proizvoditi za njih i potrebe njihovih stanovnika¹⁹. Svaki grad je sa svojim ruralnim „područjem“ bio autonomna gospodarska jedinica unutar koje se odvijao cjelokupni kružni tok ekonomskog života. To je najbolja slika koja opisuje tijesnu vezu međusobne ovisnosti sela i grada. Gradska privreda se temeljila na stalnom i redovitom prometu među pojedinačno povezanim gospodarstvima pri čemu je cijeli gospodarski promet organiziran da su proizvođač (selo) i potrošač (grad) u što neposrednijem odnosu. Njihov neposredan odnos se manifestirao kroz pojavu stalne gradske tržnice, mjesta koje je zajedničko svim gradovima²⁰. S takvim načinom poslovanja gradovi su s vremenom svojim rastućim utjecajem sve više sebi podvrgnuli sela, što je rezultiralo seobama seoskog stanovništva u gradove. Gradovi ispočetka nisu mogli primiti unutar svojih zidina sve pridošlice. Oni su se naseljavali izvan stare gradske jezgre šireći radijus grada. Prva briga novoga grada bila je da svoje područje opkoli jarkom i ogradom, zatim kamenim bedemom radi zaštite stanovništva. Ti novi burgovi ili *forisburgus* (faubourg, podgrađe), što znači vanjski burg (grad) i njihovi stanovnici počeli su se do 11. stoljeća nazivati građanstvom (burgenses, les bourgeois)²¹. Građanstvo koje se u engleskim gradovima nazivalo "slobodom općina" tijekom 11. i 12. stoljeća bilo je ograničeno na osobe koje su posjedovale imovinu unutar grada i za to plaćale porez kralju²². Tijekom 13. stoljeća pravo se proširilo na djecu građana, naučnike obrtničkih zanimanja unutar grada te na došljake koji su mogli platiti ulaznu pristojbu za boravak u gradu. S druge strane, na kontinentu, u francuskim i nizozemski gradovima građanstvo je osiguravao muški član obitelji, prenoseći ga na svoju ženu i djecu,

¹⁸ J. Le Goff, 1998., str. 102.

¹⁹ S. A. Epstein, 2009., str. 101.

²⁰ S. A. Epstein, 2009., str. 102.

²¹ H. Pirenne, 2005., str. 144.

²² D. Nicholas, 1997., str. 202.

putem prisezanju zakletve unutar cijele gradske zajednice²³. Samo su slobodni i nekažnjavani ljudi koji svojim djelima i poslovima ne bi kompromitirali dobar glas zajednice mogli prisezati građansku zakletu. Grad je građanima pružao brojne prednosti, u prvom redu zaštitu i fiskalnu autonomiju, ali i pravne pogodnosti putem gradskih sudbenih institucija koje su bile izuzete od lokalnih feudalaca, na kojima su građani slobodno mogli uputiti svoje žalbe i primjedbe. Brojni gradovi Zapadne Europe tijekom 12. i 13. stoljeća ostvaruju demografske uzlete što je usko povezano sa procvatom trgovine, ali također i nedostatkom velikih i iscrpljujućih ratovanja te odsustvom velikih epidemija, što će obilježiti slijedeća dva stoljeća. Stanovništvo Zapada udvostručuje se između kraja 10. i sredine 14. stoljeća, sa najvećim demografskim rastom oko 1200. godine. Indeksi rasta koje je izračunao Slicher van Bath za razdoblje od 50 godina iznose 109,5 za razdoblje od 1000. do 1050. godine, 104,3 za razdoblje 1050.-1100. g., 104,2 za 1000.-1150., 122 za 1150.-1200. g., 113,1 za 1200.-1250. g., 105,8 za 1250.-1300. g.²⁴. Smatra se da je stanovništvo Francuske naraslo sa 12 na 21 milijun stanovnika između 1200. i 1340. g., Njemačke sa 8 do 14, te Engleske sa 2.2 na 4.5.

*"Usprkos bezbrojnim razilaženjima u pojedinostima, srednjovjekovni gradovi imaju posvuda iste bitne crte i na svaku od njih može se primijeniti ista definicija koja nalaže da je grad utvrđena naseobina, u kojoj stanuje slobodno stanovništvo, koje se bavi trgovinom i obrtom/„industrijom“, posjeduje posebno pravo, raspolaže svojom jurisdikcijom i više ili manje razvijenom komunalnom autonomijom"*²⁵. Ne postizući točnost modernih i suvremenih razdoblja, u isti mah uslijed nedostataka preciznih kvantitativnih podataka i zato što feudalna ekonomija nije podložna primjeni statističkih metoda prilagođenih mjerenju razvoja privrede, ako ne kapitalističke, a barem novčane, ipak je moguće približno odrediti srednjovjekovnu gospodarsku konjunkturu i ustvrditi postojanje dugog razdoblja ekspanzije, koja u stanovitoj

²³ D. Nicholas, 1997., str. 203.

²⁴ J. Le Goff, 1998., str. 331.

²⁵ H. Pirenne, 2005., str. 146.

mjeri znači poboljšanje životne dobrobiti²⁶. Kroz monetarnu renesansu koja se očitovala u 13. stoljeća u vidu „ponovnog“ kovanja novca moguće je uvidjeti prisutnost novčane privrede na prosječnoj razini svakodnevne razmjene. Od svih klasa srednjovjekovnog društva trgovci su se najviše okoristili razvojem monetarne privrede. Istina je da je razvoj gradova, kojih su oni najveći korisnici, povezan se razvojem novčane privrede i da „uspon građanstva“ predstavlja novu pojavu društvene klase čija privredna moć počiva prije na novcu negoli na zemlji²⁷. Ostaje tako činjenica da nesporni razvoj novčane privrede ima ozbiljnih društvenih posljedica u vidu remećenja postojećeg društvenog poretka.

Na početku Srednjeg vijeka moguće je razlikovati 3 društvene komponente u zajednici: one koji se bore, one koji se mole i one koji rade, odnosno plemstvo, svećenstvo i seljaštvo²⁸. Međutim, u razvijenom Srednjem vijeku kako smo vidjeli u prethodnom dijelu ovog diplomskog rada počela se stvarati nova klasa ljudi koja tek treba opravdati svoj status i zauzeti svoje mjesto u srednjovjekovnom društvu. Na praktičnoj razini bilo je gotovo nemoguće prilagoditi ovu novu vrstu „ljudi“ u već uhodanu društvenu podjelu na tri reda. Klasa koja remeti poredak stvari jest klasa trgovaca koji su odredili prijelaz iz zatvorene otvorenoj ekonomiji i predstavljaju moćnu gospodarsku klasu koja ne pristaje podrediti se crkvenoj i vojničkoj klasi²⁹. Građanstvo koje se „rodilo“ iz trgovine treba tek ostvariti svoju političku afirmaciju koja će mu omogućiti da postane nositelj društvenog napretka. Pod terminom „patricija“ njihovi najbogatiji članovi vodit će glavnu riječ, i u svojim rukama držati gradsku upravu i jurisdikciju. Ovaj termin „patricija“ skovan je od strane belgijskog

²⁶ J. Le Goff, 1998, str. 331.

²⁷ J. Le Goff, 1998, str., 337.

²⁸ D. Hay, 1989., str. 47.

²⁹ Isto.

povjesničara Henri Pirenna da opiše dominantne društvene i ekonomske skupine koje su nastale u većim gradovima do kraja 13. stoljeća³⁰.

2.4 Cehovska udruženja

Paralelno s razvojem gradova i gradskog stanovništva razvijaju se i cehovi, odnosno obrtnička udruženja zanatlija koja su poznata pod raznim imenima *gilde*, *metier*, *arte*, *corporation*, *officium*. Trgovina i obrt su nerazdvojene gradske djelatnosti bez kojih grad, uz sve mogućnosti koje pruža svom stanovništvu, ne bi bio grad. Prvi cehovi javili su se u Francuskoj tijekom 11. stoljeća, dok njihovu pojavu u Engleskoj ili Njemačkoj nalazimo tek u 12. stoljeću. Oprečna su mišljenja o postanku cehovskih udruženja, međutim, neosporna je činjenica da su kmetovi odlaskom sa sela u grad ostvarivali osobnu slobodu pa upravo zbog toga dijelom uvjerenje o slobodnom udruženju gradskih obrtnika na temelju javno-pravnog karaktera. Kao i svaka institucija, cehovi su imali pravila, vjerovanja i norme koje su često bile kodificirane u pisanim statutima³¹. Karakter ustrojstva i djelatnosti cehova određuju dva temeljna načela: prvo, načelo međusobne jednakosti i solidarnosti cehovskih drugova, i drugo, načelo zatvorenosti prema svima drugima³². Prvo načelo iskazivalo se u odobravanju istih prednosti za sve članove, a drugo načelo u prisilnom članstvu u cehovskoj organizaciji. S ovakvim načinom djelovanja cehovska udruženja pobjeđivala su konkurenciju i stvarala monopol nad određenim obrtom. Moć cehova ojačana je i mnogobrojnim uvjetima koji su trebali biti ispunjeni za pristup cehovskoj organizaciji s čime se ujedno i ostvarivalo puno građansko pravo u brojnim gradovima. Uvjeti za pristupanje u cehovske organizacije mogu se

³⁰ D. Hay, 1989., str. 74.

³¹ S. A. Epstein, 2009., str. 111.

³² J. Kulischer, 1957., str. 196.

podijeliti u tri kategorije: prvoj kategoriji su pripadali zahtjevi u pogledu porijekla kandidata, drugoj zahtjevi tehničkog karaktera, a trećoj zahtjevi materijalne prirode. Koliko se tome prinosilo pažnje najbolje svjedoče zapisi o ograničenom broju različitih majstora i njegovih naučnika za pojedine obrte. Cehovski statuti također su sadržavali i točno propisan broj godina naukovanja za pojedine obrte, pa je tako da se postane zlatar u Parizu bilo potrebno 10 godina, a dok je za pekara 5 godina. Osim što je stjecao potrebna znanja za bavljenjem obrtom, naučnik je kroz period služenja upoznao sam proces prodaje, stjecao disciplinu i učio osnove čitanja i pisanja. Majstori su zbog toga imali nekakvu vrstu očinskog odnosa sa naučnikom, koji je živio i hranio se pod njihovim krovom što je dovodilo do produbljenog odnosa koji je često rezultirao ženidbom sa majstorovom kćeri³³. S tim je organizirana proizvodnja bila u boljoj poziciji da osigura mogući transfer, odnosno gubitak zaposlenika, dok je ujedno spojila socijalne i ekonomske vrijednosti u cjelovit način života svojih članova³⁴. Taj način djelovanja s vremenom im je osigurao znatan utjecaj i nagnao gradske vlasti da im ustupe razne privilegije. U prvo vrijeme to se odnosilo na kontroliranje cijena pojedinih proizvoda, a s vremenom polako su ulazili u vladajuće gradske strukture u kojima će u 14. i 15. stoljeću cehovsko članstvo biti uvjet za obavljanje političke djelatnosti.

2.5 Gradska uprava

Početak 14. stoljeća nalazimo velik broj gradova u Zapadnoj Europi koji se susreću sa zajedničkim problemom administrativne prirode. Situacija u svim gradovima bila je slična jer je u njima prisutna izrazita kraljevska ili plemićka kontrola koja je kočila slobodan razvoj gradskih institucija kakav nalazimo u dijelovima Europe gdje su gradovi bili nositelji

³³ S. A. Epstein, 2009., str. 112.

³⁴ Isto.

političkog i javnog života, kao u Italiji, Nizozemskim ili Njemačkim zemljama³⁵. Nasuprot tome, gradovi poput Parisa, Londona, Bristola i Lyona također se mogu uklopiti u generalni obrazac ostvarivanja urbanog razvoja. Dva su glavna razloga za to, prvi je da svi gradovi prolaze iste razvojne faze bilo da se nalaze u Engleskoj, Flandriji, Francuskoj, Španjolskoj, Italiji., a drugi je način prikupljanja poreza³⁶. Najbolja obrana gradova od poluga feudalne kontrole bila je razrađena i prisvojena u obliku povelja i isprava. Povelje i isprave su dokumenti odobravani od strane feudalnih autoriteta koji su imali nadležnost nad gradovima. Primarna funkcija izdanih dokumenata bila je da dopuštaju građanima da imaju svoju vlastitu upravu koja je bila jasno odvojena od lokalne jurisdikcije seoskog okruženja. Unutar povelja i isprava također su bile zastupljene ekonomske klauzule koje su osiguravale stanovnicima gradova privilegije u vidu smanjenja poreza ili raznoraznih davanja. Glavni razlog radi kojeg su se feudalni gospodari odricali svojih jurisdikcionalnih prava na gradsku upravu koju su prepuštali u ruke građanstva bio je naravno, profit. Gradovi su radi ovog ustupka feudalnom gospodaru isplaćivali godišnje davanje u novcu koje se u Engleskoj nazivalo *firma burgi*³⁷. Osim godišnjeg davanja u novoosnovanim gradovima skupljao se od strane feudalnih vladara „*burgage*“ tj. renta za zemljište na kojima je izgrađena građevina, koje je u većini gradova fiksirana na 1 šiling. Osim njih feudalni moćnici ostvarivali su razne prihode putem naplaćivanja cestarina i poreza koji su proizašli iz ekonomske aktivnosti samog grada, kao na primjer porez na prodaju i slično. U mnogim slučajevima upravo zbog tih povećanih davanja gradovi su od feudalnih vladara tražili dodatne ustupke i privilegije kada god su se otvorile mogućnosti. To se u prvom redu odnosi na krizna ili ratna vremena kada već osiromašeno stanovništvo mora snositi povećani trošak centralne riznice. Na početku 14. stoljeća u većini gradova gradska uprava kontrolirana je od strane „patricija“, dijelom popunjena

³⁵ D. Hay, 1989., str. 123.

³⁶ D. Hay, 1989., str. 123.

³⁷ N. Pounds, 2005., str. 87.

predstavnicima utjecajnih cehovski udruženja³⁸. Iako su se često borili za prevlast, patriciji i cehovski predstavnici bili su složni oko smanjenja utjecaja i isključivanja „trećeg faktora“ (običnih radnika-najamnika) iz vladajuće strukture. U skladu s tim, promatrajući povijest gradova 14. stoljeća, susrećemo se sa nečim što možemo nazvati klasnom borbom u marksističkom kontekstu, između mnoštva običnih radnika i bogate nekolicine koja je sebi prisvojila vlast. Patriciji su organizirali gradsku upravu na slijedeći način: putem korporativnog tijela odgovornog za vlastitu obranu od neprijatelja, iznutra i izvana, i zaduženog za prikupljanja novca potrebnog za izgradnju i održavanje gradskih zidina; i kojem je politika morala biti usmjerena osiguravanju i zaštiti trgovine i trgovačkih puteva radi stalne opskrbe grada hranom i potrebnim sirovinama³⁹. Središnji aparat za obavljanje spomenutih funkcija bilo je gradsko vijeće ili komitet koji se s vremena na vrijeme remodelirao kao odraz promjene političke moći različitih grupa unutar grada. Neki gradovi kao veliki industrijski flamanski gradovi u svom sastavu imali su više vijeća koja su skrbili o različitim djelatnostima grada. U mirnodopskim uvjetima gradom Gentom upravljali su Law Alderman (*schepene*), koji su donosili statute i ratificirali cehovske propise, vodili cjelokupnu gradsku politiku i diplomaciju, potvrđivali ugovore i zapimali žalbe svojih građana⁴⁰. Drugo vijeće sačinjavali su Estate Alderman, koji su popisivali sve nekretnine ostavljene maloljetnicima te nadzirali njihove skrbnike, rješavali nasilne zločine i sudili u imovinskim sporovima⁴¹. U nemirnim vremenima ili kriznim situacijama vlast od gradskih vijećnika preuzimao je gradski kapetan. U skladu s tim, gradsko vijeće sačinjavali su prvom redu *poorterie* – patricijski element koji je ujedno i najzastupljeniji, zatim različiti predstavnici cehova poput suknara, tkalaca, mesara, kožara, kovača, ribara, pekara i itd. Osim gradskog vijeće gradsku

³⁸ D. Hay, 1989., str. 123.

³⁹ D. Hay, 1989., str. 124.

⁴⁰ D. Nicholas, 1997., str. 115.

⁴¹ D. Nicholas, 1997., str. 116.

administraciju sačinjavali su gradonačelnici, razni notari i sudci te odbori koji su se brinuli za svakodnevno funkcioniranje grada i održavanje reda i mira unutar gradskih zidina.

3. Odnos Engleske i Francuske – uzrok ratu

Povijest odnosa Engleske i Francuske seže od 11. stoljeća kada su Normani predvođeni njihovim čuvenim vojvodom Vilimom Osvajačem porazili anglosaskog kralja Harolda II u bitci kod Hastingsa 1066. godine i zavladao Engleskom. Njegov politički identitet bio je sam po sebi kontradiktoran, jer je u isto vrijeme bio i samostalni vladar Engleske i vazal francuskog kralja⁴². To ispočetka nije smetalo francuske vladare Kapete sve dok je njihova vlast bila ograničena na usko područje djelovanja. Pred kraj 11. stoljeća tri četvrtine kraljevstva zauzimala su velikih lena koja su u svim poslovima djelovale kao samostalne kneževine, a samo su nominalno ovisile o suverenu. U središtu svih tih područja, nalazi se kraljevska domena, Île-de-France koja se prostire oko Pariza i ni na jednoj točki ne dopire do mora ni do rubnih granica kraljevstva⁴³. S druge strane kanala, normanska dinastija 1135. godine nakon smrti kralja Henrika I. ostala je bez muškog nasljednika i otvorilo se dinastičko pitanje koje će dovesti do unutrašnjeg sukoba, dvoje pretendenta na englesku krunu Stjepana od Bloisa i Matilde od Anjoua. Građanski rat završio je 1154. godine stupanjem na prijestolje Matildinog sina Henrika II (1154.-1189.), osnivača nove vladarske dinastije Plantageneta. Tijekom druge polovice 12. stoljeća putem braka, osvajanja i dobre diplomacije Henrik je stvorio Anžuvinsko Carstvo, sa ogromnim posjedima sa obje strane

⁴² D. Green, 2014., str. 4.

⁴³ H. Pirenne, 2005., str. 173.

kanala⁴⁴. Anžuvinci su tada vladali francuskim grofovijama Normandijom, Anjoum, Akvitanijom, Mainom, Tourainom i Poitoum što im je priskrbilo veći utjecaj od samog francuskog kralja. Međutim, kao i normanske dinastije prije njih bili su vazali francuskog kralja i morali su prisezati zakletvu vjernosti za svoje posjede u Francuskoj. Činjenica da se kraljevi jedne države zaklinju kralju druge države sama po sebi je ponižavajuća, dok s druge strane francuski kraljevi nisu se mogli pomiriti da „tuđinci“ vladaju posjedima u njihovom kraljevstvu. Cijela situacija zbog navedenih razloga bila je izrazito kompleksna i vodit će do izbijanja brojnih ratova radi rješavanja spornih pitanja vrhovništva nad posjedima. *"Otada francuski kraljevi više nisu mogli ustrajati u onom stavu ustezanja i povučeniosti, već ih je briga za svoju krunu i njezino dostojanstvo primorala da se suprostave opasnosti, koja je dolazila izvana, i ta neizbježiva potreba da vode vanjsku politiku, dat će im priliku da u samoj Francuskoj napokon povedu politiku dostojnu kraljeva"*⁴⁵. Do kraja 12. stoljeća napredak francuske vladarske dinastije Kapetovića bio je toliko izrazit da ga nije moguće samo kraljevom sposobnošću objasniti. On je velikim dijelom posljedica ekonomskih i društvenih preobražaja, koje je prouzrokovao razvitak građanstva. Kako sam u prethodnom dijelu spomenuo gradovi su se u drugoj polovine 12. stoljeća na sjeveru Francuske konstituirali kao zasebne komune vezane međusobnom zakletvom svoga građanstva. Između njih i krune polako se formirao savez, koji je kralju osigurao pomoć najmlađe, najaktivnije i najbogatije klase u društvu, a samoj njoj sigurnost⁴⁶. Pod vladavinom Filipa II Augusta (1180.-1223.) taj savez je dobivao svoj izgled koji će se kasnije potpuno definirati. Nakon rješavanja unutrašnjih pitanja francuski se vladar mogao okrenuti vanjskoj politici. Potpisivanjem ugovora u Le Gouletu 1200. između kraljeva Ivana i Filipa Augusta politički odnosi između Engleske i Francuske naglo su se promijenili jer je engleski kralj Ivan primio na znanje da su

⁴⁴ D. Green, 2014. Str. 4.

⁴⁵ H. Pirenne, 2005., str. 176.

⁴⁶ H. Pirenne, 2005., str. 178.

njegovi francuski posjedi leno dinastije Kapet⁴⁷. U vidu ovakve Filipove politike odigrala se i aneksija Normandije, Maine i Anjoua 1204/5. Gubitak obiteljske baštine (Normandije) politički je poražavajući za Englesku krunu te je dao snažni impuls da se Vojvodstvo vrati, zajedno sa ostalim izgubljenim teritorijima, što će oblikovati englesku kraljevsku politiku za najmanje slijedećih pola stoljeća⁴⁸. Engleski kralj Ivan nije se mogao s tim pomiriti i poveo je vojnu koaliciju protiv Filipa Augusta. Sukob je završio 27. 7. 1214. godine bitkom kod Bouvinesa, gdje je Filip August izvojevao sjajnu pobjedu, a u sastavu vojske zajedno sa konjicom kraljevskih vazala prvi put su se našli i odredi građana koje su poslali gradovi. U Engleskoj su se nakon ovog poraza baruni podigli protiv kralja i nametnuli mu Veliku povelju sloboda, dok su francuska osvajanja potvrđena Chinonskim ugovorom, čime je udvostručena njena moć. Od tada autoritet engleskog vladara ovisio je o priznavanju zahtjeva plemstva, Crkve i gradova. Povelja je jamčila vazalske povlastice na temelju koje se potpore i nameti nisu mogli donijeti bez konsenzusa kraljevskog vijeća, skupštine baruna i prelata koji su se smatrali zastupnicima interesa većine podanika⁴⁹. Kraljevsko vijeće tijekom 13. stoljeća prerast će u glavno zakonodavno tijelo, odnosno Parlament. Engleska nastojanja da povrate izgubljene posjede nisu urodila plodom i bili su primorani pregovarati. Mirovni ugovor potpisan je u Parizu 4. 12. 1259. od strane engleskog kralja Henrika III i francuskog kralja Luja IX. Najvažniji aspekt mirovnog ugovora u Parizu bilo je potvrđivanje statusa vazala engleskih kraljeva te njihove obveze da polažu zakletvu francuskom kralju za kontinentalne posjede. Po tim uvjetima Henrik se odrekao svojih prava na posjede u Normandiji, Anjou, Maine, Touraineu i Poitou. Međutim, čineći to stvorio je drugi spor jer je za odricanje od posjeda svojih predaka dobio pravo zadržati dio vojvodstva Akvitanije, odnosno bogatu Gaskonju. Zahtjev da kralj Engleske polaže zakletvu za posjed Gaskonju pokazat će se

⁴⁷ D. Green, 2014., str. 3.

⁴⁸ D. Green, 2014., str. 5.

⁴⁹ I. Goldstein, 2007., str. 212.

izuzetno problematičnim iz engleske perspektive, ne samo zato što je javno iskazivanje osobne inferiornosti, nego i zato što postavlja velika ograničenja na kraljeve vojne, političke i diplomatske aktivnosti⁵⁰. Prisezanjem vjernosti engleski kralj se obvezuje da će osigurati vojne usluge kada za to bude potrebe, ali i potvrđuje nadležnost francuskog kralja u sporovima u akvitanijskom vojvodstvu. Nadležnost da nagleda, vodi i usmjerava pravne postupke bila je središnja komponenta srednjovjekovnog kraljevstva, s čime je ova odluka zadala udarac u srce kraljevske vlasti. Zbog toga je Mirovni ugovor iz 1259. doveo u Engleskom kraljevstvu do pobune baruna koja je rezultirala „Westminsterkim provizijama“ s čime su prvi puta u povijesti u parlamentu sazvanom 1265. bili predstavljeni gradovi. S ovim sazivom inauguriran je dvodomni model parlamentarizma. Najzaslužniji za pozivanje gradova bio je grof Simon de Montfort, koji je ujedno i sazvaio parlament, a gradove je uključio na način da svaki grad pošalje po dva predstavnika. Montforteova odluka da pozove predstavnike gradova u saziv Parlamenta svojevrsan je pokazatelj rasta njihove moći koja se više ne može ignorirati. Posljednja četvrtina trinaestog stoljeća pokazala je u teoriji i praksi razvoj kraljevanja putem širenja i veza na obje strane Kanala. Edvard I. (1272.-1307) nastojao je proširiti svoj suverenitet nad vladarima Walesa i Škotske, dok je Filip IV. pokušavao proširiti svoju kraljevsku vlast nad svojim podanicima preko svojih glavnih vazala, naročito kralja Engleske i grofa Flandrije, vladara bogate i visoko urbanizirane pokrajine na sjeveru Francuske sa važnim trgovačkim vezama s Engleskom⁵¹. Nakon smrti svog vazala, škotskog kralja Aleksandra III. 1286., Edvard I. nemilosrdno iskorištava svoje pravo u odlučivanju novog vladara. Edvard se u biti nadao da će njegovo uplitanje u škotske poslove izazvati tako bijesnu reakciju koja će mu poslužiti kao izgovor za napad. To je bilo duboko značajno, jer je „Stari Savez“ kojeg su potpisale Škotska i Francuska 1295. vezao pitanje Anglo-Škotskih odnosa na rastući problem Francuskog-Gaskonjskog (i samim time Anglo-Francuskog)

⁵⁰ A. Butterfield, 2009., str. 10.

⁵¹ A. Curry, 2002., str. 12.

neprijateljstva⁵². Edvardova prva škotska kampanja započela je ubrzo nakon toga 1296., čime je formiran dio intenzivne vojne kampanje koja će položiti neke temelje Stogodišnjeg rata. Već prethodno zbio se sukob spomenutih dviju strana u području Akvitanije (Gaskonje) radi pritužba upućenih na Edvarda I. od strane akvitanskih plemića francuskom kralju. Francuski kralj Filip IV. pozvao je engleskog kralja da kao njegov vazal po pitanju vojvodstva od Akvitanije dođe i odgovori na pritužbe upućene od strane njegovih vazala i podanika. Međutim, njegovo nepojavljivanje i nemogućnost otvaranja daljnjih pregovaranja po tom pitanju rezultiralo je konfisciranjem spornog vojvodstva od strane francuskog kralja u svibnju 1294. Francuzi su bili dobro pripremljeni i nakon nekoliko uspješno izvršenih opsada zauzeli su vojvodstvo te su čak razmatrali mogućnost invazije na Englesku. Od te zamisli Edvard je nastojao odvratiti Filipa otvaranjem bojišta na sjeveru Francuske (Flandriji) s pomoću saveza sa nizozemskim plemićima (Low Countries) i njemačkim knezovima, koji su za svoje usluge trebali biti itekako plaćeni⁵³. Ove ekspedicije pokazale su se neproduktivne i katastrofalno skupe; vojni troškovi u razdoblju od 1294. do 1298. dosegli su nevjerojatnih 400 000 funta⁵⁴. S druge strane, Francuska je u spomenutom periodu potrošila u vojne svrhe 432 000 funti, gotovo 62 posto godišnjih prihoda. Najveći dio spomenutih prihoda otišao je na opsade i zauzimanja dvoraca i utvrđenih gradova koji su u to vrijeme poprimaju svoja fortifikacijska obilježja. Obje strane iscrpljene ogromnim ratnim davanjima 1297. potpisale su primirje koje je 1303. prešlo u konačan mir s čime je povraćen *status quo ante* što je značilo povratak oduzetih teritorija u zamjenu za vazalnu prisegu⁵⁵. Godine 1297. uslijed vojnih poraza engleski plemići nagnali su Edvarda I. da formalno potvrdi pravo parlamentu da odobrava porez, s čime je kontrola državnih financija prešla u ruke Parlamenta. U sazivu ovog parlamenta bili su okupljeni svi slobodni staleži, na način da svaka pokrajina i svaki grad

⁵² D. Green, 2014., str. 7.

⁵³ A. Curry, 2002., str. 15.

⁵⁴ D. Green, 2014., str. 7.

⁵⁵ Isto.

izaberu svoje predstavnike koji će dobiti *plena potestas*, odnosno punomoć zastupanja njihovih interesa. Saziv parlamenta je proširen, jasno odvajajući *boroughs* (okrug) od gradova sa svaki po dva zastupnika, čime su gradovi postali autonomni. Parlament je bio jednodomni i zastupnike je okupljao pismenim pozivom od kralja, a u svom sazivu je brojio 49 plemića i prelata te 292 zastupnika trećeg sloja. Od tada su svi engleski kraljevi redom sazivali Parlament, s čime je u potpunosti inaugurirana politička moć gradova, odnosno građanstva. Konačan mir potvrđen je dvostrukim ženidbenim vezama između Filipove sestre Margaret i kralja Edvarda te Filipove kćeri Izabela i Edvardovog najstarijeg sina, budućeg kralja Edvarda II.⁵⁶ Ovi brakovi trebali su smiriti tenzije između dva kraljevstva i osigurati njihov zajednički mir. Daljnji razvoj, odnos zaplet njihovih odnosa dogodio se 1312. kada je Izabela rodila svoje prvo dijete, budućeg kralja Edvarda III. To rođenje ispočetka nije imalo nikakvog izravnog interesa preko Kanala, međutim, pokazat će se itekako značajno, jer ako dinastija Kapetovića izumre, budući kralj Engleske od sada ima pravo na francusko prijestolje⁵⁷. U tom trenutku, to Francuze nije baš pretjerano zanimalo, jer njihov vladar Filip IV. imao je tri sina s čime kraljevska sukcesija nije bila dovedena u pitanje. Međutim, kako ćemo vidjeti ubrzo će se spomenuta situacija itekako izmijeniti. Paralelno s tim odigrala se vjerska kriza, izazvana sukobom između rimskog pape Bonifacija VIII. i francuskog kralja Filipa IV. Lijepog koja će dovesti rimske pape do „Avinjonskog sužanjstva“ (1309.-1378.)⁵⁸. Kriza potaknuta vanjsko političkim aspiracijama francuskog kralja da svoju vlast proširi na bogate flandrijske pokrajine za što mu je potrebno bilo da svoje porezno poslovanje proširi na crkvene institucije. Njegov naum da oporezuje francusko svećenstvo bez papinog pristanka rezultirao je ekskomunikacijom francuskog kralja. Kako je politički autoritet samog pape u srednjovjekovnoj Europi bio bez premca, kralj se morao pobrinuti da u ovaj sukob uđe

⁵⁶ D. Green, 2014., str. 8.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ D. Hay, 1989., str. 84.

itekako pripremljen. Radi toga napravio je politički presedan u francuskom kraljevstvu, naime, sazvaio je 10. travnja 1302. u crkvi Notre-Dame u Parizu *Estates Generale*, odnosno Državne staleže u kojima su bili zastupljeni svi slobodni staleži, svećenstvo, plemstvo i građanstvo. Sva tri staleža izjasnila su se jednoglasno za kralja po pitanju suverene vlasti Crkve i države, čime je država pobijedila. Ova njihova odluka nagnala je papu da objavi bulu *Unam Sactum* 18. studenog 1302. s čime je posljednji put u povijesti papa pokušao potvrditi vrhovno pravo duhovne, nad svjetovnom vlasti, ali bezuspješno. Staleži su pozivani na zasjedanje kad je trebalo odobriti subsidije, novčane pomoći u vidu uvođenja poreza ili pozajmljivanja novca, koji je kralju bio potreban za obavljanje dužnosničkih poslova ili vođenju rata. Saziv državnih staleža uvijek je ostao isti, a u trećem staležu zastupljeni su bili predstavnici *bonne villesa*, odnosno privilegiranih gradova koji su svoje izabrane predstavnike slali na sazivanje. S ovom odlukom francuskog kralja građanstvo je prvi put dobilo političku vlast koju će neprestano pokušati proširiti. Vjerska kriza završila je gubljenjem autoriteta rimskog pape, postavljanjem profrancuskog pape Klementa V., premještanjem papinskog središta 1309. u grad Avignon (koji, bar formalno, nije bio dio Francuske) i ukidanjem bogatog crkvenog viteškog reda Templara 1312., a njihove je posjede konfiscirao francuski kralj. Nakon smrti Filipa IV. 1314. na prijestolju su se u razdoblju od desetak godina izmijenila sva tri njegova sina, Luj X. (1314-1316.), Filip V. (1316-1322.) i Karlo IV. (1322-1328.). Za vrijeme „mijenjanja“ francuskih kraljeva engleska strana nije se držala dogovorenih mirovnih uvjeta u vidu prisezanja, što je vodilo do nagomilavanja tenzija koje će ubrzo eksplodirati. Rat za Saint-Sardos započeo je 1324. nakon osnivanja francuske *bastide* (utvrđeni grad) u pokrajini Akvitaniji na granici sa Gaskonjom. Ovaj čin, koji se iz engleske perspektive vidio kao provokacija, doveo je do napada Gaskonjaca na sam grad, na što je francuski kralj Karlo IV. oštro reagirao i porazio slabo organizirane pobunjenike i zauzeo pokrajinu. Primirje je sklopljeno u listopadu 1325. između princa Edvarda i francuskog kralja,

dok su krajnje borbe vođene u Flandriji okončane 1327. Ovaj engleski poraz indirektno je utjecao na previranja na engleskom dvoru koja će završiti kraljevim zbacivanjem s vlasti. Ovu unutrašnju pobunu organizirala je kraljica Izabela zajedno sa parlamentom da bi dovela svog sina Edvarda na prijestolje. Zbacivanje Edwarda II. i uspostavljanje Edwarda III. od strane engleskog parlamenta učinit će sam parlament pravom zakonodavnom institucijom koja će funkcionirati po nepisanome ustavu. Slijedeće 1328. godine umire Karlo IV., posljednji iz dinastije Kapet, i usprkos svim drugim nesuglasticama koje postavljaju Francusku i Englesku jednu drugoj za vratom, postavlja se temeljno pitanje nasljedstva francuske krune⁵⁹.

⁵⁹ D, Green, 2014., str. 8.

4. Stogodišnji rat

Povijest odnosa Engleske i Francuske kako smo vidjeli prožeta je stalnim međusobnim borbama za prevlast koje će kulminirati u Stogodišnjem ratu. Europska historiografija je tek tijekom 19. stoljeća počela upotrebljavati pojam „Stogodišnji rat“ kako bi označila dugotrajan sukob između Francuske i Engleske koji je trajao većim dijelom 14. i 15. stoljeća. Taj izraz je nastao u Francuskoj nedugo nakon 1820. godine i najprije se koristio u školama, da bi se potom pokazao didaktičkim instrumentom korisnim za učenje povijesti. Sredinom stoljeća ovu su formulaciju preuzeli povjesničari koji su pisali za široku publiku. U Francuskoj je ušao u opću praksu oko 1870. te se polako „nametnuo“ i Engleskoj tijekom posljednje četvrtine 19. stoljeća. Bio je to izraz koji je pretvarao poznata shvaćanja u povijesnu činjenicu o jedinstvenom sukobu koji je unatoč brojnim prekidima potrajao preko jednog stoljeća. Nov po svome karakteru, jer je u prvom redu bio trgovački rat kojeg su dvije najjače sile ondašnje Europe povele u prvom redu radi ostvarivanja svojih ekonomskih interesa, koji su se očitovali u njihovim prijeporima oko vinom bogatih akvitanijskih posjeda, te industrijalizirane Flandrije s kojom je Engleska radi izvoza svog najunosnijeg artikla, odnosno vune bila itekako povezana. Stogodišnji rat izazvao je revoluciju koja je iz temelja promijenila strukturu srednjovjekovnih institucija. Vodio je do jačanja monarhija, pojave nacionalnog identiteta, profesionalizacije vojske, preustroja Crkve i pored svega jačanja trećeg staleža. Institucionalne promjene koje su se dogodile u toku rata odvele su Francusku i Englesku u novu fazu razvoja, možda čak i novo doba, za koje je bilo potrebno platiti itekako veliku cijenu rata. Rat je zahvatio sve aspekte ljudskog života pogađajući jednako kraljeve i seljake, kler i laike, muškarce i žene, s tim samim preoblikujući cijele nacije i njihova društva⁶⁰. Unatoč, općeprihvaćenosti pojma ostaje otvorena rasprava o njegovom „početku“ gdje brojni

⁶⁰ D. Green, 2014., str. 4.

povjesničari imaju oprečna mišljenja o točnoj periodizaciji rata. Odlučio sam se za opće prihvaćenu „1337.“ i klasičnu podjelu rata na 4 razdoblja koja ću detaljnije obraditi.

4.1 Engleska i Francuska na rubu sukoba (1328.-1337.)

Francuski kralj Karlo IV., poznat kao *Charles le Bel*, koji je bio ujak mladom engleskom kralju Edvardu III., triput se ženio i umro je bez muškog potomka, što će za francusku krunu biti velika šteta⁶¹. Prva dva braka pokazala su se neplodnim i kralj je ugovorio treći brak sa sestrom navarskog kralja. Dogodilo se da je ona bila trudna, a kralj na samrtnoj postelji; kada je shvatio da umire obznanio je kako želi da, ukoliko rodi sina, Filip iz obitelji Valois bude francuski regent sve dok njegov sin ne doraste za vladara, a ukoliko rodi kći, dvanaestorica najviđenijih francuskih velikaša trebali bi vijećati i povjeriti kraljevstvo onom tko na to polaže najviše prava⁶². Kralj je nedugo iza umro, a kraljica je rodila kćer. Kada ona dvanaestorica i ostali velikaši dočuše tu vijest, što su prije mogli okupiše se u Parizu i uz suglasnost sviju povjeriše kraljevstvo Filipu Valoisu, odbacivši zahtjeve engleske kraljice, koja je bila sestrična pokojnog kralja, s obrazloženjem da je francusko kraljevstvo toliko uzvišeno da ga ne smiju povjeriti ženi⁶³. Nakon krunjenja u Reimsu novi kralj krenuo je u prve vojne akcije, na poziv flandrijskog grofa protiv velikog ustanka tkalaca u Bruggesu i seljaka na flandrijskom primorju koji je izbio 1325. i potrajao do njegovog dolaska na vlast. Seljaci i tkalci potaknuti nepovoljnim položajem udružili su svoje snage i ustali protiv patricija i plemstva. Pobjeda francuskog kralja 23. kolovoza 1328. kod Calaisa imala je dvojak značaj. Prvo, učinila je da Edvard III. „umanji“ svoje težnje za francuskim prijestoljem, dok je s druge strane, Flamance je približila Englezima, o kojima ovisi njihovo

⁶¹ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2007., str. 24.

⁶² J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2007., str. 25.

⁶³ Isto.

trgovanje vunom. Istina je da su simpatije flamanskog plemstva bile na francuskoj strani, ali lojalnost plemića u najmoćnijim pokrajinama mogla se preko noći promijeniti, a ne smijemo zaboraviti da će građanstvo neprestano podupirati zahtjeve zemlje o kojoj je bilo ekonomski ovisno, baš kao što su engleski trgovci vunom bili među vodećim novčanim podupirateljima engleskih ratnih napora cijelim tijekom neprijateljstva⁶⁴. Nakon što je njegovo samopouzdanje poraslo kralj Filip je zauzeo agresivan stav prema Engleskoj, potaknut dugoročnim pitanjem vazalstva, kao i implicitnom željom da neutralizira Edvardov potencijalni zahtjev za francuskom krunom⁶⁵. U skladu s tim Filip je poslao izaslanstvo u London da uputi poziv Edwardu za prisegu vazalske vjernosti za svoje posjede na kontinentu. Edvard je isprve otezao, ali se ipak odazvao pozivu i prisegao na vjernost francuskom kralju u katedrali u Amiensu u lipnju 1329. Nakon toga činilo se da su dva kraljevstva izgadili odnose jer su zajedno sa papi Ivanom XXII. pripremali planove za zajednički križarski pohod koji je trebao krenuti u ljeto 1332. Međutim, za to vrijeme na otoku, Škoti su ostvarili značajne vojne pobjede i primorali Edvarda III. da prizna njihovu neovisnost i s time prekine njihove vazalske odnose. Nakon smrti škotskog kralja Roberta Brucea 1329. na škotsko prijestolje sjeo je njegov petogodišnji sin David. U početku njegove vladavine pobunu protiv njega je podigao škotski plemić Edvard Balliol koji se 1332. proglasio kraljem, uz prešutnu pomoć Engleza koji su zahtijevali vraćanje vazalskog odnosa. Združene vojske pobijedile su vojsku mladog škotskog kralja Davida II. Brucea 1333. kod Hallidon Hilla i primorale ga na bijeg. Kralj je utočište pronašao na francuskom dvoru. Potporu francuskog dvora škotskom kralju engleski kralj Edvard III. vidio je kao bačenu rukavicu u lice. Nastavio je vojnu na sjeveru zemlje i čekao rasplet situacije. Odustao je od križarskog pohoda, a Filip mu je jasno stavio do znanja da će bilo kakva mogućnost sporazuma o Akvitaniji ovisiti o tome hoće li Edvard prekinuti škotsku vojnu. Ovakvo stanje napetosti pokušao je riješiti i sam papa, ali bez većeg

⁶⁴ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2003., str. 26.

⁶⁵ A. Curry, 2002., str. 20.

uspjeha. Krajem godine 1335. engleski je parlament, rasrđen Filipovim otvorenim neprijateljstvom, izglasao Edvardu dovoljno sredstava za ratne pripreme. Upravo u to vrijeme Edward je dobio i neočekivanu pomoć od Roberta od Artoisa, smrtnog neprijatelja francuskog kralja, kojeg je sa svim počastima ugostio, a zatim i primio u svoje vijeće kao grofa. Pošto je rat postajao sve izgledniji Edvard se posvetio važnoj zadaći, a to je uspostava prijekopotrebnih savezništva. Kao prirodni saveznik protiv Francuza nametale su se grofovije Flandrije i Hainaulta. Da bi pridobio ove važne saveznike Edward je lukavo 1336. objavio dekret o zabrani izvoza vune, koji je bio usmjeren protiv flandrijskog grofa Louisa od Neversa, francuskog saveznika. Za to vrijeme francuski kralj premještao je svoju flotu koja se sastojala isključivo od genoveških plaćenika uzduž La Manchea sa mišlju mogućeg iskrcavanja u Engleskoj. Napetost je kulminirala kada je Edvard odbio predati grofa Roberta od Artoisa. Filip je na to reagirao sakupljanjem vazala za vojnu i sve je bilo spremno za rat.

4.2 Prvo ili Edvardovo razdoblje 1337.-1360.

Općenito se smatra da je rat započeo 24. svibnja 1337. nalogom francuskog kralja da se zauzme akvitanjsko leno engleskih vladara. Smjesta je došlo do izbijanja sukoba na pokrajinskim granicama, ali i jedni i drugi pokušavali su spriječiti izbijanje općeg neprijateljstva. Kap koja je prelila času bilo povlačenje prisege iz Amiensa s kojom se prekidaju vazalski odnosi između dva kraljevstva. Za to početno vrijeme dvojica vladara posvetili su se sklapanju saveza. Objava dekreta iz 1336. o zabrani izvoza vune izazvala je u međuvremenu golem revolt građanstva trgovačkih središta, Genta, Ypresa i Bruggesa⁶⁶. Gradski cehovi i trgovci videći da njihov grof gleda više svoje interese nego njihove odluču preuzeti stvar u svoje ruke. Pobunu je vodio grad Gent pod vodstvom bogatog građana

⁶⁶ D. Nicholas, 1997., str. 124.

Jacquesa d' Artevelde koji je oko sebe okupio predstavnike najvećih flamanskih gradova⁶⁷. Na njegov zahtjev predstavnici gradova susreli su se da odluče na čiju će se stranu prikloniti. Poslije dugotrajne rasprave, cijelo se flamansko vijeće usuglasilo da podrži engleskog kralja što je rezultiralo ukidanjem embarga na vunu. Da se rasprše predrasude koje su kočile flamansko građanstvo u potpunoj pristranosti engleskom dvoru sam kralj Edward je došao na poziv Jacoba van Artevelde u Gent i tu se na trgu Marche du Vendredi 1340. dao proglasiti francuskim kraljem⁶⁸. S tim činom je uzajamna vezanost interesa urodila savezom njegove kraljevske i dinastičke politike s građanskom i ekonomskom politikom flamanskih gradova. Tako se u Flandriji prije nego drugdje u zapadnoj Europi politika podvrgla ekonomskim interesima srednjovjekovnog građanstva. Pored toga engleski kralj je osigurao savezništvo sa Brabantom, Hainaultom, Utrechtom te njemačkim carem Ludovikom IV. Bavarskim koji ga je čak proglasio za svog namjesnika. Engleskoj koaliciji Filip VI. je suprostavio biskupa od Liegea, češkog kralja Ivana Slijepog i škotskog kralja Davida Brucea. Godine 1339. Edward je skupio vojsku u Antwerpenu i krenuo planirati sa svojim saveznicima napad na Francusku. Odluka je pala da se prodre sa sjevera zemlje blizu mjesta Cambraia. Edward je sakupio oko 15 000 vojnika i u listopadu iste godine krenuo u vojni pohod. Francuski kralj odbio se otvoreno sukobiti s njim na bojnopolju i počeo se povlačiti radi straha od gubitka prijestolja. Englezi su tada počeli primjenivati *Chevauchees* – taktiku spaljene zemlje, pljačkanja i pustošenja koja će postati sastavni dio Stogodišnjeg rata. Slijedeće godine odigrala se pomorska bitka kod Sluysa gdje je obnovljena engleska mornarica potukla francuske plaćenike i osigurala nadzor nad La Mancheom i nesmetanu trgovinu s Flandrijom. Nakon toga Englezi su krenuli na grad Tournai gdje su doživjeli poraz u opsadi i doveli u pitanje svoje napredovanje. Nakon ovog poraza njihovi dotadašnji saveznici Hainault, Brabant i njemački car Ludovik prešli su na francusku stranu. Pored toga glavni uzrok raspada

⁶⁷ D. Nicholas, 1997., str. 124.

⁶⁸ C. Anne, 2002., str. 33.

njihova saveza bile su novčane poteškoće u koje je zapala engleska kruna prevelikim novčanim isplatama saveznicima. Posredstvom grofice Hainaulta, sestre Filipa VI. i punice Edvarda III. dogovoreno je 24. 10. 1341. primirje u Esplechinu na devet mjeseci⁶⁹. Francuska se bolje okoristila primirjem i uspjela povećati svoje područje na istočnoj granici, kupovinom vojvodstva Dauphinije od grofa Humberta II. Kralj Filip potpomognut svojim novim saveznicima odlučio se obračunati sa flamanskim pobunjenicima koji su bili ekskomunicirani od samog pape radi ne poštivanja svojih prisega prema svome zakonitom kralju. Njihovog vođu Jacoba van Arteveldea ubili su građani Genta 1345., radi pokušaja prepuštanja flandrijske grofovije najstarijem Edvardovom sinu, Crnom Princu⁷⁰. S druge strane Kanala, engleski kralj radi doživljenog financijskog bankrota sazvaio je Parlament 1341. u kojem su se prvi puta u povijesti zasebno okupili zastupnici gradova tvoreći Donji dom te zastupnici svećenstva i plemstva, tvoreći Gornji dom parlamenta. S ovim sazivom formalno je ozakonjeno dvodomni sustav parlamenta, iz kojeg će tijekom 16. stoljeća razviti *House of Lords* i *House of Commons*, odnosno Dom Lordova i Dom Skupštine. Kralju su odobrena potrebna financijska sredstva, a Donjem domu zauzvrat je priznato pravo da bez njegovog pristanaka ne može se izglasati niti jedan novi zakon i ne može biti prikupljan porez. Iste godine događaji koji će se odvititi u pokrajini Bretanji otvorit će Edvardu put da se na probitačniji način umiješa u francuska zbivanja. Nakon smrti bretonskog vojvode izbio je rat za nasljeđe poznat pod nazivom „rat dviju Jeannea“ između kuća Blois i Montefort. Kuća Bloisa dobila je Filipovu potporu, a kuća Montefort pomoć je potražila kod engleskog kralja. Do 1345. spletom različitih okolnosti engleski kralj ostvario je nadzor nad zbivanjima u Bretanji. Tijekom iscrpnih mirovnih pregovora koji su vođeni na papinu inicijativu postalo je kristalno jasno da stvarni uzrok nesuglaslja nije nasljedstvo francuske krune, već pitanje feudalnog prava na Akvitaniju, jer su Francuzi u jednom trenutku bili spremni „vratiti“ to

⁶⁹ A. Curry, 2002., str. 36.

⁷⁰ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2003., str. 50.

leno⁷¹. Nakon što je primirje isteklo Edvard je krenuo u nove vojne pohode u Bretanji i Akvitaniji. Godine 1346. njegove su snage odolijevale opsadi Aiguillona, ključne akvitanjske utvrde, a onda se ukazala mogućnost iskrcavanja na sjeveru – ne kao što se predmnijevalo na flandrijskom području, već u Normandiji⁷². Edvard je to iskoristio i iskrcao se u Normandiji i krenuo pljačkati okolne gradova i mjesta, dok je za to vrijeme Filip čekao u Parizu i polako skupljao vojsku. Edvardova vojska sastojala se od četiristo konjanika – vitezova te po deset tisuća strijelaca i pješaka. Engleski kralj je vojsku podijelio u dva dijela sa ciljem pokrivanja, odnosno pljačkanja što većeg dijela ove izuzetno bogate pokrajine. To je bila polazna točka potpunog ratnog preokreta koji će ubrzo uslijediti. Pridodamo li tome i posve novu ratnu taktiku koja se bazira na učinkovitosti welških strijelaca te homogeni nacionalni sastav Edvardove vojske uspjeh je morao biti zagarantiran. S lakoćom su osvajali bogate i utvrđene gradove poput Barleura, Cherbourga, Montebourga, Valognesa, Carentana. Cjelokupni ratni plijen i veliki broj zarobljenika za koje su tražili ogromne otkupnine slali su brodovima u Englesku. Upravo u tome leži ključ za razumijevanje daljnjih Edvardovih napredovanja jer zbog ogromne količine stečenog bogatstva mogao je drastično smanjiti domaće poreze i platiti sve vojnike. Prosječna plaća engleskog vojnika iz vremena prvih kampanja iznosila je 3 do 4 penija za strijelce, za lako konjaništvo 6 penija, pješadija je dobivala između 8 penija i 1 sterlinga, a zapovjednici i vitezovi čak do 100 sterlinga po danu⁷³. Osim toga za vrijeme vladavine Edvarda III. (1328.-1369.) završen je novi sistem novačenja koji svoje korijene vuče još iz vremena vladavine njegovog djeda Edvarda I. (1272.-1307). Ovaj sistem novačenja temeljio se na odluci engleskog parlamenta o obveznoj kontribuciji određenog broja vojnika iz svih engleskih gradova. Na primjeru grada Londona najbolje možemo vidjeti kako se ovaj novi proces regrutiranja vojnika odvijao. Prije ikakvog slanja vojnih postrojbi,

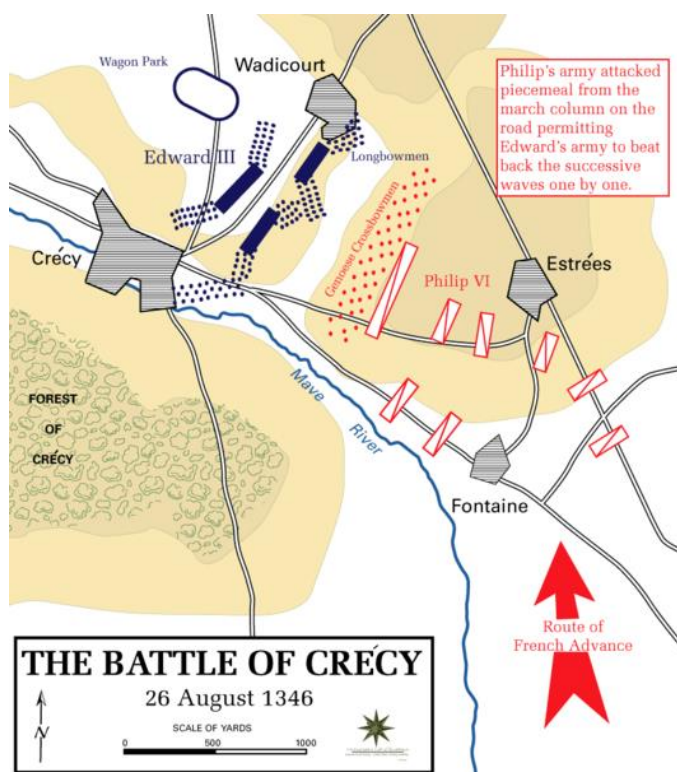
⁷¹ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2003, str. 50.

⁷² J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2003., str. 51.

⁷³ K. De Vries, 2005., str. 247.

gradske vlasti na čelu sa gradonačelnikom morale su se sastati da bi raspravile o najbitnijim pitanjima o vojnom angažiranju. Tu se u prvom redu radilo o tome tko će biti izabran, koliko će biti plaćen za svoje usluge te kako će se vršiti sakupljanje novca za njihovu službu. Novačenje se vršilo pomoću dvije različite metode. Prema prvoj metodi vijeće trojice donosilo je odluke o tome tko će biti izabran, dok sa drugom metodom London je bio podijeljen u 25 okruga, koji su svaki prema svojoj veličini i bogatstvu novačili unaprijed određenu brojku vojnika. Nakon što je određeno tko ide u vojnu službu, pristupalo se načinu prikupljanja novca za tu potrebu. Također, kao i kod odlučivanja o novačenju i ovdje imamo dvije metode. Prva se odnosi na to da su najbogatiji stanovnici posuđivali ili poklanjali potreban novac, dok je alternativa da se novac prikuplja zajedno sa generalnim porezom od svih stanovnika grada⁷⁴. Osim toga gradske vlasti morale se pobrinuti oko kupnje oružja i uniforma za vojnike. Građani su također organizirali obranu svojih gradova kada je to bilo potrebno na način da su ustanovili stalne vojne postrojbe unutar gradova te izgrađivali obrambene zidove. Alternativa novačenju bilo je plaćanje određene sume novca koji su bogati trgovci nerijetko davali da bi oslobodili svoje gradove propisane vojne obveze. Gradovi za pomoć u kraljevim ratnim naporima tražili su potvrdu i proširivanje svojih privilegija koje su bile okupljene u statutima i poveljama. Tu leži ključ za razumijevanje razvoja i napretka gradova unutar ovih nemirnih vremena što je ujedno i tema pisanja ovog diplomskog rada. Edvard je pomoću ovog vojnog sistema uspio iskoristiti potpuni potencijal gradova za svoje vojne potrebe što će mu do konsolidiranja francuskih snaga osigurati značajne vojne uspjehe kako ćemo dalje vidjeti.

⁷⁴ K. De Vries, 2005., str. 246.

Slika 1. Bitka kod Crecya (preuzeto sa <http://www.catchthispilum.com/august-26th-1346-the-battle-of-c-crecy/>)

francuska vojska zapriječila put Edward se smjestio blizu grada Crecya i pripremajući se za bitku krenuo raspoređivati svoju vojsku. Francuska vojska koja je brojila oko 20 000 konjanika i 10 000 pješaka zajedno sa genoveškim samostrijelcima stigla je na poprište u sumrak i umorna od dugog marša nije bila spremna za bitku. Odlučujući sukob odigrao se 26. kolovoza 1346. gdje su Francuzi unatoč brojčanoj nadmoći doživjeli jedan od najvećih poraza u Stogodišnjem ratu. Engleska vojska zahvaljujuću boljoj disciplini i taktici koja se temeljila na ulozi velških strijelaca hametice je razbila odred genoveških samostrijelaca, a zatim i nalet konjanika – temelj Filipove feudalne vojske. Sam kralj ranjen, natjeran je u bijeg zajedno sa ostatkom svoje vojske. Nasuprot tome, vojni gubitci sa engleske strane bili su minimalni i oni su mogli nesmetano nastaviti svoj vojni pohod. Prema francuskom kroničaru Froissartu Englezi su kod Crecya koristili topove, što je prvi spomen korištenja vatrenog oružja u izravnoj bitci. Slijedeći na udaru engleskih snaga našao se grad Calais kojeg su Englezi krenuli opsjedati u rujnu 1346.

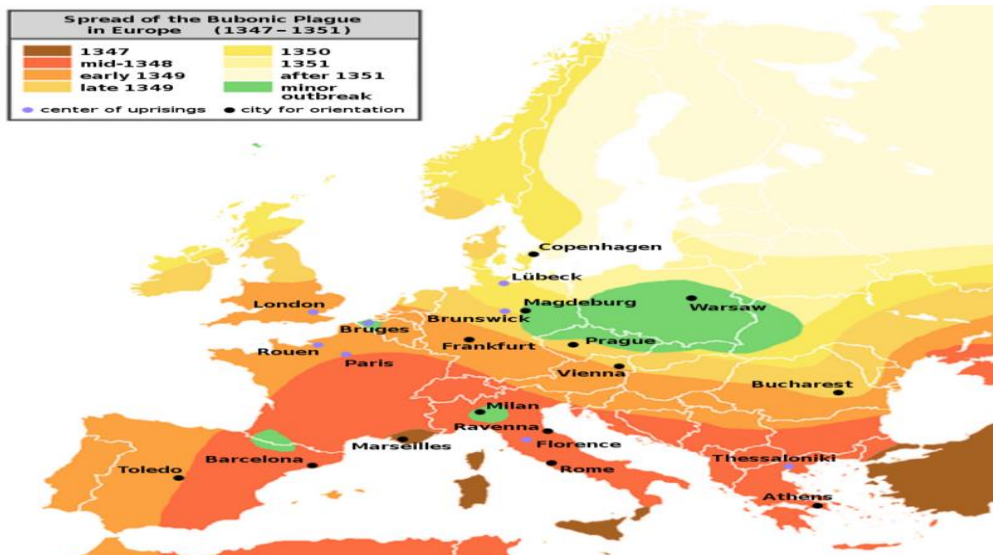
Nakon zauzimanja Normandije Edvard je strahovito brzo napredovao i opasno se približavao Parizu. Prema Le Bellu nakon što su Englezi prešli Seinu francuski kralj Filip izašao je iz sigurnosti svojeg glavnog grada sa cjelokupnom vojskom i krenuo u susret engleskoj vojsci. Engleska vojska kretala se prema gradu Calaisu kojeg su namjeravali opsjesti. Vidjevši da mu je

Za vrijeme višemjesečne opsade Calaisa škotski kralj David Bruce na poticaj je francuskog kralja napao Englesku, prodro sve do Durhama, gdje ga je engleska vojska porazila i zarobila u bitci kod Nevill's Crossa 17. listopada 1346⁷⁵. U međuvremenu Englezi su u Francuskoj borbama uspjeli zauzeti Bretanju, Akvitaniju i Poitou. Kad je francuski kralj uvidio da Englezi unatoč teškoj zimi ne odustaju od opsade Calaisa sazvaio je plemiće u Arras da pokušaju prekinuti opsadu. Međutim, kad je Filip stigao blizu Calaisa i vidio da je Edvard vrlo dobro utvrđen i da bi ishod ovakve bitke bio sličan Crecy odustao je od pomoći opsjelom gradu. Na to građani Calaisa na čelu sa zapovjednikom Jean de Viennom 3. kolovoza 1347. nakon punih jedanaest mjeseci nemilosrdne opsade predaju se engleskom kralju. Sa zauzimanjem ovog važnog strateškog grada engleski kralj Edward zaokružio je cjelinu i stavio cijelu sjevernu Francusku pod svoju izravnu kontrolu. Nakon pada Calaisa, obje suprostavljene strane intervencijom samog pape pristale su na primirje koje je sklopljeno u rujnu 1347., ali zbog pojave Crne smrti produživano sve do 1355. Bubonska kuga ili Crna smrt izbila je 1334. u Kini i odatle se širila Azijom. Kugu u Europu 1347. donijeli su genoveški trgovci sa obala Crnog mora gdje su u lučkim gradovima poslovali sa trgovcima iz cijele Azije⁷⁶. Prijenosnici kuge bili su štakori i buhe koji su skriveni u odjeći i prtljazi pomoraca putovali na njihovim brodovima. Po dolasku u Italiju kuga se vrlo brzo proširila i pandemijskim razmjerom zahvatila cijelu Europu. Smatra se da je u razdoblju od 1348. – 1350. između trećine i polovine stanovništva Europe nestalo usred ove pandemije⁷⁷.

⁷⁵ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2005., str. 67.

⁷⁶ S. A. Epstein, 2009., str. 172.

⁷⁷ S. A. Epstein, 2009., str. 170.

Slika 2. Širenje Crne Smrti (preuzeto sa https://bs.wikipedia.org/wiki/Crna_smrti)

U međuvremenu za vrijeme trajanja primirja, oba kraljevstva, iako suočena sa velikim ljudskim gubitcima i finansijskim poteškoćama pripremala su se za odlučujući podvig koji bi trebao zatvoriti sva neriješena pitanja. Francuski kralj Filip VI. preminuo je u kolovozu 1350. i na francusko prijestolje sjeo je njegov sin Jean le Bon (Ivan II. Dobri)⁷⁸. Kao i njegovom ocu bilo mu je teško pronaći potreban novac da poduzme odlučne akcije u svrhu toga odlučio se na sazivanje državnih staleža 1355. Državni staleži u kojima je prevladavao utjecaj građanstva pristali su na poreze, uz uvjet, da im se odobri značajan utjecaj u vlasti. Uspjeli su dogovoriti da sami ubiru i raspolažu s porezima i da im da jamstvo za održavanje njihovih prava kroz reforme u upravi. Kralj je na to sve pristao uvjeren da će s njihovim novcem osigurati vojne pobjede koje će mu omogućiti vraćanje poretka na staro, no, kako ćemo dalje vidjeti gadno se prevario. Za to vrijeme Edvard je osigurao potporu Charlesa de Bloisa i navarskog kralja Karla. Po završetku mirovnih pregovora u Avignonu u proljeće 1355. obje strane izrazile su težnju za nastavak sukoba. Edvard je brzo pripremio da svog sina Crnog Princa pošalje u Akvitaniju, a on je otplovio u Calais, odakle je krenuo u napad i došao sve do Amiens,

⁷⁸ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2005., str. 78.

izbjegavajući otvoreni sukob sa snagama Ivana Dobrog⁷⁹. Ubrzo zbog škotskog prepada na grad Berwick primio je poziv u pomoć i morao je otploviti nazad. Njegov sin iskrcao se u Bordeaux i počeo spremati napad. Početkom jeseni 1355. Crni Princ poveo je vojsku od oko pet tisuća ljudi iz Bordeauxa prema Toulouse u vojvodstvu Armagnac kojeg je nakanio zauzeti. Međutim, kako je sam grad bio vrlo dobro utvrđen posvetio se dobro poznatoj taktici *chevaucheesa*, pljačkanju i pustošenju manjih gradova i sela. Tijekom jednog od najrazornijih *chevaucheesa* za vrijeme trajanja cijelog sukoba uspio je zauzeti i opljačkati preko dvadeset gradova s čime je prikupio ogromno bogatstvo prije povratka u Bordeaux. Za to vrijeme navarski kralj Karlo organizirao je ustanak u Normandiji protiv uvođenja solarine što je nametnuo francuski kralj. Prema Froissartu ovaj ustanak izazvao je oštru reakciju francuskog kralja koji je 5. travnja 1356. uhitio navarskog kralja i njegova sina. U međuvremenu, Crni Princ ponovo je okupio snage u Akvitaniji i zaputio se prema Normandiji u pomoć ugroženim saveznicima. Saznavši da je princ Edvard krenuo u vojni pohod francuski kralj željan osvete krene za njim. Crni princ uvidjevši brojnost francuskih snaga pokušao se vratiti u sigurnost grada Bordeauxa, ali ga je kralj Ivan uspio pretjeći i zapriječiti mu put kod Poitersa, gdje se 19. rujna 1356. odigrala znamenita bitka koja će izazvati duboke promjene u oba kraljevstva. Englezi su zauzeli strogo organizirane obrambene položaje na brdu koje su dodatno utvrdili zaprekama i barikadama te spremni čekali napad francuskih snaga. Francuski kralj „nepoučen“ epizodom kod Crecya i slijepo vjerujući u nadmoć svoje teške konjice na prvi manevar engleskih trupa (odlazak dijela konjice) odgovorio je sveopćim jurišom. Kako je ovaj manevar lukavo isplaniran, usred naleta francuskog konjaništva velški strijelci zadržali su potrebnu koncentraciju i odaslali ogroman broj strijela na nadolazeću konjicu. Pridodamo li tome, neprohodan i blatani teren na kojem se bitka odigravala, glavna udarna snaga francuske vojske najednom je postala lak plijen za velške strijelce. Nakon što i drugi nalet od strane

⁷⁹ H. Pirenne, 2005., str. 288.

francuskih pješaka nije uspio, engleska vojska pohitala je da se obračuna sa preostalim snagama koje je predvodio sam kralj Jean II. Dobri. Tijek ovog boja odlučilo je pojavljivanje „skrivenog“ odreda engleske konjice koji je dolaskom sa bočne strane izazvao pomutnju u suparničkim redovima. Francuska vojska je razbijena i primorana na bijeg, a sam kralj Ivan II. i njegov sin Filip zajedno sa ogromnim brojem velikaša i odličnika uhvaćen je i zarobljen. Englezi na čelu sa Crnim Princem te ogromnim bogatstvom i zarobljenicima vratili su se nesmetano u Bordeaux gdje su obavljali pripreme za povratak u Englesku. Pripreme za njihov povratak potrajale su do proljeća slijedeće godine kada su zaplovili sa svim prikupljenim bogatstvom i vrijednim zarobljenicima prema Engleskoj, gdje su trijumfalno dočekani kako i priliči njihovom uspjehu.

4.2.1. Državni staleži i Žakerija

*"U Francuskoj se poslije bitke kod Poitersa zbivalo isto ono, što se događalo Engleskoj stotinu i pedeset godina prije toga, to jest, poslije bitke kod Bouvinesa 1214. kada je vojni poraz sa financijskim kolapsom doveo do revolucije"*⁸⁰. Ovaj katastrofalan poraz prouzrokovao je prvu od brojnih društveno-političkih kriza što će se tresti Francusku monarhiju sve do sredine 15. stoljeća. Glavna razlika između ova dva događaja je u tome što su u Engleskoj na čelu pokreta stajali baruni potpomognuti s ostatkom nacije, dok je u Francuskoj građanstvo, odnosno trgovci i obrtnici, preuzelo tu ulogu. Poraz francuskog plemstva potaknut nemogućnošću centralne vlasti da suzbije stalne pljačkaške pohode raspuštenih plaćeničkih trupa na tlu Francuske izazvao je u očima njihovog stanovišta

⁸⁰ H. Pirenne, 2005., str. 289.

potpuno razočarenje⁸¹. Raspuštene plaćeničke trupe predstavljat će glavni društveni problem Francuske gotovo cijelo stoljeće, koji sve do stvaranja stalne vojske, disciplinirane i poslušne kralju neće biti riješen⁸². Srednjovjekovni ideal viteštva doživio je strahoviti socijalni, vojni i politički pritisak na koji će vrlo teško odgovoriti. Pridodamo li tome još stalno povisivanje poreza situacija je postala alarmanta. Na sazivanju državnih staleža nakon Poitersa, Etienne Marcel, predstavnik trećeg staleža iznio je Veliki Pravilnik sa 61 članaka-zahtjeva trećeg staleža *dauphinu* (prijestolonasljedniku) Karlu. Njihovi glavni zahtjevi su bili da se reorganizira državna uprava i administracija po uzoru na gradove, provede monetarna reforma i pravo prikupljanja poreza prenese na staleže koje se treba dva puta godišnje sazivati. S Pravilnikom je predloženo da se ustanovi 28-člana komisija koja bi kontrolirala državne administrativne poslove, a u kojoj bi plemstvo i građanstvo bilo jednako zastupljeno sa 12 članova, a kler sa 4 člana. Porezi bi bili prošireni i na plemstvo, a kralju za ove ustupke svaki grad bi poslao 1 vojnika na stotinu kuća. Nakon nekoliko mjeseci otezanja prijestolonasljednik Karlo po očevu nalogu iz zatočeništva odbacuje i zabranjuje Veliki pravilnik. Na to je Etien Marcel pregovarao o savezništvu s navarskim i engleskim kraljevima, poticao flamanske gradove na pobunu radi ostvarivanja zajedničkih ciljeva usmjerenih protiv Dauphina, kad izbije „Žakerija“ koja je dovela do raspleta krize⁸³. Vidjevši da pregovori ne teku dobro u proljeće 1358. Etien Marcel uspio je sa vojskom građana zauzeti Pariz i istjerati Dauphina uspostavljajući revolucionarnu komunu⁸⁴. Nasilna događanja u Parizu tako su široko odjeknula i izazvala simpatije ruralnog dijela stanovništva. Sveopći seljački ustanak izbio je 28. svibnja 1358. u pokrajinama Beauvais, Île-de-Francu, Pikardiji, Briu i Champagni; nazvan je *Jacquerie* prema Jacquesu Bonhomme (Dobri Žak) vođi

⁸¹ D. Green, 2014., str. 43.

⁸² D. Hay, 1989., str. 145.

⁸³ H. Pirenne, 2005., str. 290.

⁸⁴ D. Nicholas, 1997., str. 125.

ustanka⁸⁵. Seljaci ogorčeni prethodnim periodom Velike gladi, Crnom smrću, velikim nametima, stalnim pljačkaškim pohodima, visokim cijenama žita, pobunili su se protiv svojih feudalnih gospodara. Prema Froissartu ustanak je bio tako brutalan i nasilan da nisu nikog štedjeli, napadali su feodalce, njihove posjede, žene, djecu. Ustanku su se pridružili gradovi Amiens, Caen, Rouen, Montdidier i Meaux koji su zajedno sa Parizom pružali ustanicima materijalnu pomoć. Na ovaj način ustanak je dobio klasni pečat, jer su dvije ne privilegirane grupe, građanstvo i seljaštvo, zajedno se pobunile protiv privilegirane grupe, odnosno plemstva. Međutim, ova pobuna koja je potresla sve strukture francuskog društva okupila je plemiće još čvršće oko Dauphina i presudila seljačkom ustanku. Ustanak je ugušen 7. lipnja 1358. godine i uslijedila je odmazda plemstva. Slična sudbina dogodila se i Marcelu kojeg je ubila pariška buržoazija 31. 7. 1358. u strahu da u svom suprostavljanju Dauphinu ne bi otišao predaleko i predao Pariz Englezima⁸⁶. Međutim, njegova smrt nije prekinula sazivanje državnih staleža jer Dauphin bez njihovog pristanka ne bi mogao srediti državne financije i izvući monarhiju iz duboke krize. Njihovo sazivanje nastavilo se kontinuirano sa pravom prikupljanja poreza koje su tako odlučno sebi prisvojili. Njihovog vođu Etiena Marcela je kako smo vidjeli zahvatila ista sudbina kao i petnaestak godina prije Jacoba van Arteveldea, koji je gajio slične ideje o zastupanju građanstva u državnim strukturama vlasti za čije pristupanje još se nije stvorilo potrebno okruženje.

Za to vrijeme engleski je kralj bio više zaokupljen uvjetima mirovnog sporazuma negoli iskorištavanjem svojih mogućih prednosti uslijed ovakvog kaotičnog stanja francuske monarhije. Zbog otezanja potpisivanja mirovnog ugovora iskrcao se 1359. u Calaisu i krenuo u pohod, kojeg je zaustavila nadolazeća zima, s čime je oslabljen njegov dotadašnji pregovarački položaj. Primirje je napokon sklopljeno u Bretignyju 8. svibnja, a zatim

⁸⁵ D. Green, 2014., str. 44.

⁸⁶ D. Nicholas, 1997., str. 126.

ratificirano osobnim kraljevskim potpisima 24. listopada 1360. u Calaisu. Ugovorom su utvrđene granice engleske Akvitanije i engleskoj kruni su potvrđena prava na Calais, Ponthieu i Guines, a za to se engleski kralj odrekao svih drugih zaposjednutih teritorija na kontinentu⁸⁷. Otkupna suma za francuskog kralja iznosila je tri milijuna kruna s time da kralj bude oslobođen prilikom isplate prve rate, a u Londonu kao jamstvo isplate zadržali bi se francuski plemići. U ugovoru su bile zastupljene klauzule s kojima se engleski kralj odriče prava na francusku krunu, naslov i grb, a francuski kralj prava na vazalско poklonstvo za prethodno ustupljene teritorije. Međutim, ove klauzule nikad nisu bile potvrđene pa je engleski kralj unatoč velikim vojnim pobjedama ostao teoretski vazal francuskog kralja. Provođenje sporazuma bilo je praćeno teškoćama, ponajprije u vidu redovitih isplata, zatim i aktivnosti engleskih *routiersa* koji nisu prihvaćali primirje. Kraljev sin Luj koji je zadržan kao jamac netragom je nestao, što je ukaljalo čast francuskog kralja koji se zbog toga dragovoljno vratio u London, u kojem je i preminuo 1364. godine.

4.3 Drugo ili Karlovo razdoblje rata (1361.-1389.)

Nakon smrti svog oca Ivana 1364. francuskim kraljem postao je Karlo V. Mudri koji je već od 1361. vladao cijelim kraljevstvom. Bio je mudar, obrazovan, ljubitelj umjetnosti; međutim, nije bio fizički snažan i nije bio sklon ratovanju, tako da nikad, kao jedini francuski kralj do Louisa XVI., nije osobno zapovijedao svojom vojskom na bojišnici već je srećom dobrog zamjenika pronašao u Bertrandu de Guesclinu, vojskovođi koji je postizao neprestane uspjehe⁸⁸. Kraljevstvo je naslijedio u vrlo teškom stanju, iscrpljeno brojnim porezima i ugrožavano učestalim pljačkaškim pohodima *routiersa*. Međutim, iskazao se kao vrlo vješt

⁸⁷ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2005., str. 114.

⁸⁸ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2003., str. 125.

državnik koji je unio radikalne promjene u postojeću državnu administraciju uvođenjem obrazovanog činovništva iz redova građanstva koje mu je pružilo efikasnost u dotad nepovezanim unutarnjim poslovima⁸⁹. Kralj je također vrlo vješto iskoristio poteškoće u Španjolskoj da svoje podanike oslobodi nevolje *routiersa* i u isto ih vrijeme iskoristi protiv Engleza. Naime, u Španjolskom kraljevstvu je u to vrijeme bjesnio dugi i okrutni rat između kraljevstva Kastilje i Aragorna poznat pod nazivom rat dva Pedrosa (1356.- 1375)⁹⁰. Poziv za pomoć francuskom kralju uputio je Henrika of Trastamare, nezakoniti brat kastiljskog vladara Pedra I. Okrutnog (1350- 1366, 67-69.) koji je pretendirao na prijestolje. Njegov zahtjev je prihvaćen i kralj je uputio francusku potporu u vidu interventnih snaga, sačinjenih od unajmljenih *routiersa* predvođenih de Guesclinom. Nakon prvih neuspjeha i poraza u bitci kod Najera 1367., snage su konsolidirane i Pedro I. Okrutni poražen je 1369. i zbačen s prijestolja. Francuski kralj i Henrik od Trastamare, koji se proglasio kastiljskim kraljem Henrikom II., potpisali su sporazum o savezništvu koji je strateški bio izrazito važan uzimajući u obzir obližnje akvitanjsko područje. U isto vrijeme kraljevska diplomacija na sjeveru zemlje ostvarila je i drugi značajan uspjeh. Flandrijski grof Luj od Maele pristao je da uda svoju jedinu kćer za burgundijskog vojvodu Filipa Smjelog, mlađeg kraljevog brata, a da mu zauzvrat budu vraćeni Lille, Douai i Orchies oduzeti 1320. S ovim brakom sklopljenim 29. lipnja 1369. konačno je trebalo biti riješeno flandrijsko pitanje koje je dugi niz zaokupljalo francuske kraljeve. Nakon ovih ostvarenih uspjeha Karlo se osjećao dovoljno snažan da napadne Engleze. Vještini je spletkarenjem izazvao niz pobuna protiv Crnog Princa u Guyenni i s time dobio izgovor da prekine mir iz Bretignya. Sazvao je državne staleže koji su mu brzo odobrili supsidije potrebne da okupi vojsku i krene u obračun sa Englezima. Francuska vojska pod zapovjedništvom Bertranda de Guesclina lukavom vojnom taktikom izbjegavanja otvorenog sukoba na bojnopolju potpomognuta prekidanjem engleskih linija

⁸⁹ D. Hay, 1989., str. 145.

⁹⁰ L. J. A. Villalon, D. J. Kagay, 2005., str. 75.

komunikacije polako je komadala oduzeti teritorij i vraćala izgubljeni moral⁹¹. Napredovanje francuskih snaga je kulminiralo 22. lipnja 1372. u bitci kod La Rochella gdje je francusko-kastiljsko brodovlje potuklo englesku mornaricu. Ovom vojnom pobjedom vraćen je znatan dio oduzetog teritorija zajedno sa Poitiersom. Do kraja ožujka 1373. Englezi su pretrpjeli daljnje gubitke izgubivši pokrajine Poitou, Angoumois, Saintonage te im je preostala samo Akvitanija, koja ni sama nije bila pošteđena francuskih upada. Usred financijske iscrpljenosti oba kraljevstva uslijedilo je kratko razdoblje primirja. Za vrijeme trajanja primirja preminuli su s jedne strane, Crni Princ 1376. i Edvard III. 1377. godine, a na prijestolju se našao prinčev desetogodišnji sin Rikard II. S druge strane, umro je i Karlo V. 1380. godine, kojeg je naslijedio dvanaestogodišnji sin Karlo VI. Regentstva koja su upravljala kraljevstvima za vrijeme malodobnosti kraljevića bila su podjednako burna sa obje strane Kanala.

4.3.1 Tylerov ustanak 1381.

Kombinacijom vojnog poniženja, frakcionalizma dvora, socio-ekonomskog poremećaja uzrokovanim nasljedstvom Crne Smrti te strahom od francuskog pustošenja i političkog vakuuma stvorenog maloljetnošću Richarda II. stvoren je ubojiti spoj koji tek treba doći na naplatu⁹². Nametnuta glavarina koja se prikupljala 1377., 1379., i 1380., jasan je pokazatelj da zakon o nadnicama (*statut of labourers*) iz 1351. nije uspio kontrolirati drastično povećanje plaća s čime je parlament pokušao izbalansirati cijenu rada i potrebnih davanja. Međutim, to trostruko povećanje poreza koje je obuhvaćalo sve Engleze starije od 16 godina izazvalo je golemo previranje odveć napaćenog naroda. Narodno nezadovoljstvo kulminiralo je 1381. godine u revoltu poznatim pod nazivom Tylerov ustanak, kada je ogorčena narodna masa ustala u borbu za svoja prava. Vješto organizirane pobune izbile su u grofovijama Essexu i Kentu i zaputile se prema Londonu. Građani Londona koji su sami dijeli

⁹¹ J. Madicott, 1986., str. 38.

⁹² D. Green, 2014., str. 60.

ogorčenost pobunjenih masa, uslijed povećanja poreza, stali su na stranu razjarene mase i otvorili im vrata glavnog grada. Čak se nekoliko dana i činilo da će narodna masa preuzeti kontrolu nad gradom i gradskom upravom, ali odlučnom akcijom uslijed pregovora koji su uslijedili otpor jer skršen i ustanak je ugušen. Glavna razlika ovog narodnog ustanaka, i prethodno spomenutog, odnosno Žakerije, je u tome što je ovaj ustanak imao jaku ideološku podlogu skovanu propovijedanjem Johna Wycliffea i njegovih sljedbenika lollarda (niži propovjednici). Njihovo je djelovanje poljuljalo strahopoštovanje prema tradicionalnim autoritetima, Crkvi i Državi, te je pobunjenicima usadilo osjećaj da su žrtve postojećeg iskrvarenog društvenog poretka. Ustanak je zbog toga ne samo indikacija povećane politizacije seljaštva, već i svijesti koga da krive za terete što su ih snašli.

Paralelno s tim, u flandrijskim zemljama događala se slična situacija, također potaknuta poskupljenjem života koje porast nadnica nije nadoknadio, što je izazvalo opasno previranje među industrijskim stanovništvom gradova. Socijalne suprotnosti koje su se sve više pogoršavale iz godine u godine stvarale su sve više pristaša u duhu modernog proletarijata koji je dodatno zaoštrio odveć napetu situaciju. Tkalce kao najbrojnije i najbolje organizirane cehovske radnike zahvatilo je razočaranje te su krenuli istupati kao branitelji siromašnih protiv bogatih patricija⁹³. Tkalci Genta pod vodstvom Filipa van Arteveldea 1379. povelili su revoluciju i uspjeli se dokopati vlasti te naišli na odobravanje cijele regije, što je dovelo do toga se i drugi povedu njihovim primjerom, pa se tako revolucija proširila i na druga dva važna industrijska grada, Brugges i Ypress⁹⁴. Pokrenuta revolucija dovela je do okupljanja oko flandrijskog grofa svih onih koji su sa tom revolucijom mogli izgubiti. Tkalci iz Bruggesa i Ypressa nisu se uspjeli othrvati koaliciji koja se okupila protiv njih, dok su oni u Gentu na oduševljene svih ostali nepokolebljivi. Koliko je ta neukrotivost građana Genta

⁹³ H. Pirenne, 2005., str. 318.

⁹⁴ D. Hay, 1989., str. 146.

izazvala revoluciju u ostalim regijama najbolje možemo vidjeti iz povika „Živio Gent“ koji je odjekivao pariškim i rouneskim ulicama te izazvao pravu pobunu. Stanovnici Genta predvođeni Filipom van Arteveldeom izvršili su krajnje napore i pred zidinama Bruggesa pobijedili vojsku flandrijskog grofa. S njim na čelu Gent je ponovno postao gospodarem Flandrije i presudio da cehovi predvođeni tkalcima zavladaju flandrijskim gradovima. Međutim, Filip Smjeli vidjevši da mu građani „kradu“ baštinu koju je sebi prisvojio ženidbenim vezama uspije nagovoriti francuski dvor da pošalje vojni pohod i prekine novonastalo stanje koje je okončano u bitci kod Roosebeka 1382⁹⁵. Kako je već od svoje majke baštiniio Artois i Franche-Comte (slobodna grofovija Burgundija) prilikom smrti svog tasta Luja od Maelea 1384. pripojenjem Flandrije dobio je ogromnu moć, kakvu još nijedan francuski vazal nije imao. Da bi pridobio građane Genta na svoju stranu vojvoda je mirom u Tornaiu 1385. potvrdio njihove povlastice trgovanja i sebi osigurao mirnu vlast. Ispočetka na ovo pripojenje gledalo se kao na jedan od uspjeha kraljevske politike i prekid savezništva sa Englezima te nitko nije pomišljao da bi od sada nadmoćno burgundsko vojvodstvo moglo postati najljući neprijatelj Francuske Monarhije. Poraz gentskih građana kod Roosebeka 1382. donio je odluku i prekidu francuskih ustanaka koji su se povelili njegovim primjerom⁹⁶. *2Kad se kralj pobjedonosno vratio u svoj glavni grad, nastupio je kao izraziti gospodar ukinuvši gradske slobode s čime je dokrajčio razdoblje reformi i sazivanja državnih staleža koje je otpočelo s Etienom Marcelom*⁹⁷. Ove njegove odluke izazvale su golemo ogorčenje kod gradskog stanovništva kojemu će trebati samo novi povod ili vođa da ustanu u obranu izgubljenih prava. Zbog društvenih nemira, prazne državne blagajne i unutarnjih sukoba sa obje strane kanala, rat je polako jenjavao i bilo je potrebno potpisati primirje. Primirje je

⁹⁵ D. Nicholas, 1997., str. 128.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ D. Nicholas, 1997., str. 129.

potpisano 18. lipnja 1389. u Leulinghemu., a zatim obnovljeno 1396. na dvadeset godina kraljevskim brakom između Rikarda II. i Karlove kćeri Izabele⁹⁸.

4.4 Treće ili Lancastersko razdoblje 1399.-1429.

Za vrijeme trajanja primirja u Engleskom kraljevstvu odigrala se smjena na prijestolju. Sve je započelo 1386. Fantastičnim Parlamentom kada su kraljevi osobni savjetnici optuženi za ratne poraze i nedostatak potrebnih sredstava za daljnje vođenje rata i zbog toga je uspostavljena komisija Lordova Appellanata (gospodara prizivača) koja bi trebala voditi kraljevstvo do njegove punoljetnosti. Kralj se s tom odlukom nije slagao i izbio je unutrašnji sukob dvije suprotstavljene strane. Sukob je kulminirao 1388. godine u sazivu Nemilosrdnog Parlamenta kada je kraljeva opozicija sastavljena od Lordova Appellanata koji su predvođeni Thomasom Gloucesterom optužila i osudila najbliže kraljeve suradnike. Kralj Richard se nakon toga udružio sa svojim ujakom Ivanom od Lancastera i uspio osuditi i protjerati Lordove izvan kraljevstva, a od parlamenta uspio ishoditi stalan porez koji je kraljevsku poziciju momentalno ojačao. Kralj, okoristivši se s tim pokušao je smanjiti utjecaj parlamenta, odnosno prekinuti njegovo sazivanje i uvesti samovladu. 1399. parlament je na to oštro reagirao i pozivajući se na pravo koje je stekao za vladavine Edvarda II. razriješio kralja vlasti te krunu predao vođi opozicije, vojvodi od Lancastera, novom kralju Henriku IV. (1399.-1413.). Novi kralj zahvalio se parlamentu na imenovanju u vidu osiguranih jamstva i privilegija i otvoreno prekinuo sa Rikardovom vjerskom politikom koaliranja s lollardima, uveo inkviziciju te zabranio prevođenje biblije na pučki jezik. Glavni privilegij kojeg se domogao Donji dom 1407. bilo je formalno pravo da izglasavanje novih poreza mora dobiti priznanje isključivo u njihovom domu. Njegovu daljnju vladavinu obilježili su unutrašnji

⁹⁸ A. Curry, 2002., str. 53.

sukobi, odnosno ratovi sa Walesom i Škotskom, koji su mu onemogućili da zadovolji ratoborne težnje plemstva o obnavljanju sukoba sa Francuskom.

S druge strane Kanala, francuski kralj Karlo VI. Ludi 1392. doživio je psihički slom i ponovno postao nesposoban za upravljanje državom, koju su od sada, svaki za svoje interese, vodila dvojica moćnih vojvoda, Louis orleanski i Filip burgundski. Takva situacija prirodno je stvarala rivalstvo između ove dvije kuće koje će ubrzo kulminirati. Već pod Ivanom Neustrašivim (1404.-1419.), nasljednikom Filipa Smjelog, opaža se početak razvoja drugačije politike čija će se načela temeljiti na interesima njegovih sjevernih posjeda, u prvom redu bogatih flamanskih gradova. Upravo su ga oni primorali da provodi pomirljiviju politiku prema Englezima radi njihove ovisnosti prema engleskoj vuni. Svoju politiku u Nizozemskim zemljama dodatno je učvrstio ženidbenim vezama i opasno zaprijetio francuskoj dominaciji na sjeveru. Upravo zbog toga, vojvoda orleanski okrenuo je dvorsko mišljenje protiv svog suparnika koji ga je zbog toga dao ubiti 23. studenoga 1407. u Parizu. Ubojstvo grofa od Orleana izazvat će građanski rat između dva najmoćnija vojvodstva u kraljevstvu i otvoriti put engleskom osvajanju zemlje. Nakon što su se pristalice ubijenog vojvode počeli okupljati oko grofa od Armagnaca, burgundski vojvoda Ivan Neustrašivi, politiku koju je provodio u svojim flamanskim gradovima primijenio je na svoje francuske posjede. Ivan je uvidio važnost pridobivanja građanstva i upravo je zato svoje pitanje povezao s interesima gradske demokracije. Tako je vojvoda Burgundski stao na čelo pokreta za reformu administracije i stekao potporu Sveučilišta, kojem je na čelu bio Cauchon i pariškog građanstva, predvođenog Simonom Cabocheom, kožarom iz mesarskog ceha⁹⁹. Godine 1413. građani Pariza na poticaj burgundskog vojvode podigli su ustanak pod vodstvom Cabochea i porazili Armagnance te zauzeli vlast. Posljedica ove pobune bilo je sazivanje državnih staleža nakon gotovo 30 godina i potvrđivanje Cabocheove „ordonanse“ koja je ograničavala monarhovu vlast, uvela

⁹⁹ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2005., str. 249.

demokratske promjene i prenijela fiskalnu kontrolu na državne staleže. Poslije neuspjelih pokušaja otmice kralja burgundski vojvoda morao je napustiti Pariz jer je izazvao nezadovoljstvo stanovništva Pariza ovakvim djelovanjima i Armagnanci su se vratili te uz kraljevu pomoć poništili sve uvedene odluke.

Za to vrijeme u Engleskoj preminuo je kralj Henrik IV. i na prijestolju ga je naslijedio njegov sin Henrik V. S dolaskom na prijestolje ratobornog i energičnog kralja Henrika započelo je najintenzivnije i najslavnije razdoblje Stogodišnjeg rata. Kako je od oca naslijedio jaku državu sa sređenim unutrašnjim pitanjima odmah je prionuo vanjskopolitičkim pitanjima. To se u prvom redu odnosilo da pridobije podršku parlamenta u vidu potrebnih supsidija za novi pohod na Francusku, koju je tada mogao i želio u cijelosti pripojiti uslijed kaotičnog stanja francuskog kraljevstva. To je i učinio 1414. godine izjednačavanjem prava Donjem domu sa Gornjim, po pitanju izglasavanja novih zakona. Ovo dobiveno pravo predstavlja krucijalan trenutak engleskog građanstva kada je njihova politička moć doživjela vrhunac priznavanja od strane feudalnih institucija, kralja i parlamenta. U razdoblju od 1413. do 1415. odvijali su se beskrajni englesko-francuski pregovori o produženju primirja predloženim brakom između kralja Henrika i kćeri francuskog kralja Katarine. Istovremeno je pregovarao s vojvodom Burgundskim, s kojim je kanio napasti ne kralja Karla, već armagnačke knezove koji su faktički upravljali francuskim kraljevstvom, a Henrik i vojvoda bi međusobno podijeli njihove posjede¹⁰⁰. Međutim, kralj Henrik nije baš pretjerano polagao nade u uspjeh mirovnih pregovora pa je zbog toga počeo skupljati i pripremati vojsku za moguću invaziju u Southamptonu. Nakon prekida pregovora kralj Henrik krenuo je sa svojom vojskom na pohod iz Southamptonu 11. kolovoza 1415. Svoju vojnu započeo je opsadom Harfleur kojeg je nakon dvomjesečne opsade uspješno zauzeo, ali uz brojne gubitke svojih vojnika. Upravo zbog toga se uputio se prema Calasiu gdje se nadao obnoviti svoje snage i krenuti u novi

¹⁰⁰ J. Le Bel, J. Froissat, E. de Montrelet, 2005., str. 252.

pohod. Za vrijeme trajanja opsade Harfleur-a francuski kralj prikupio je vojsku i odlučio da se trebaju suprotstaviti, pa je krenuo u susret engleskoj vojsci. Sukob je bio neizbježan i dogodio se 25. listopada 1415. u bitci kod Agincourta. Francuska vojska je bila brojnija sa oko 25 000 vojnika, dok su engleske snage brojile oko 6 000 vojnika. Predviđala se laka pobjeda Francuza, no ponovio se Crecy i Poitiers. Engleska malobrojna vojska, sa već poznatom taktikom koja je uključivala korištenje povišenog terena, opkopnih barikada, blatnjavog terena koji onemogućio silan prodor francuske konjice i welških strijelaca koji su djelovali na daljinu, nanijela je strahovit poraz Francuzima, uz minimalne žrtve na svojoj strani. Poraz kod Agincourta iznio je na vidjelo sve ono trulo u francuskom kraljevstvu, a Engleskoj donio prestiž i afirmaciju snažne sile u cijeloj Europi koju je ovjekovječio William Shakespeare u svojoj poznatoj drami Henrik V. S ovom pobjedom cijela je nacija podržala Henrika V. i prekinula sve one sitne razlike koje su priječile potpuno ujedinjenje engleske nacije. Veće političke posljedice izazvalo je osvajanje Normandije 1417. te gradova Caena i Rouena koje okupilo zaraćene francuske plemiće oko prestolonasljednika Karla. Mirovni pregovori dviju francuskih frakcija pošli su po zlu i zbog starih grijeha životom je platio burgundski vojvoda Ivan Neustrašivi 20. rujna 1419. Njegov nasljednik Filip Dobri gurnut je u savez sa Engleskom, a to je pomaklo političku ravnotežu u Francuskoj u tolikoj mjeri da je Henrik sada mogao zahtijevati francusko prijestolje¹⁰¹. Upravo to se i dogodilo 21. svibnja 1420. mirovnim ugovorom u Troyesu kada se engleski kralj Henrik oženio kćeri francuskog kralja Katarinom, te praktički i pravno postao nasljednik francuske krune kao prvi engleski kralj u povijesti koji je ujedinio dva prijestolja. Radi ogromne potpore građanstva koju je uživao burgundski vojvoda državni staleži nisu se dvoumili da Henrika V. potvrde za nasljednika Karla VI. Ludog s čime je ratificiran brak između dva kraljevstva. Za vrijeme engleske okupacije Pariza u gradu Toulouseu su održavane sjednice državnih staleža. " *Smrt Henrika*

¹⁰¹ D. Green, 2014., str. 126.

V. i smrt Karla VI. koje su 1422. slijedile jedna za drugom u razmaku od nekoliko mjeseci, omogućile su Englezima i burgundskoj stranci, da u Parizu proglase za kralja Francuske i Engleske Henrika VI., koji je još bio dijete od nekoliko mjeseci¹⁰². Kako je novi kralj bio maloljetan regentstvo su preuzeli dvojica braće, vojvoda od Bedforda u Francuskoj, a vojvoda od Gloucestera u Engleskoj. Njihov kompliciran i težak odnos usporavali su daljnje vojne operacije u Francuskoj. Kako je već s Henrikom V. napuštena vojna taktika *chevauchees* i prisvojena taktika okupacije osvojenog teritorija napredovanje je krajnje usporeno.

4.5 Četvrto razdoblje rata 1429.-1453.

Englezi u skladu sa novom vojnom politikom krenuli su u daljnje osvajanje i zauzimanje francuskog teritorija i 1428. započeli opsadu grada Orleansa pod vodstvom vojvode od Bedforda, koja se u nedostatku potrebnih snaga odužila. U tom se trenutku na francuskoj strani pojavila izuzetna osoba koja će svojim likom i djelom promijeniti cjelokupni tijek rata. Međutim, kako jedna osoba skromnog podrijetla može odlučiti tijek teškog rata kojeg najodlučniji kraljevi iz oba kraljevstva nisu uspjeli okončati? Odgovor na ovo pitanje leži u francuskom narodu i njegovom slijepom vjerovanju u srednjovjekovne autoritete. Za francusko javno mnijenje nikad nisu postojala dva kralja, već samo jedan zakoniti kralj, samo jedan mogući, samo jedan određen od boga i od tradicije, a to je bio baštinik pokojnog kralja, njegov sin Karlo VII.¹⁰³. Ni ratne strahote, ni silni porezi, ni nezadovoljstvom cjelokupnom upravom, ni ludost posljednjeg kralja nisu u naroda oslabili duboke osjećaje divljenja i odanosti kraljevskoj dinastiji. "*Ta monarhijska pobožnost ne objašnjava pojavu Jeanne d'Arc – ono što je nadljudsko, ne može se objasniti, ali ona je, da se tako izrazimo, polazna točka,*

¹⁰² H. Pirenne, 2005., str. 322.

¹⁰³ H. Pirenne, 2005., str. 323.

*neophodno potreban preduvjet za pojavu Djevice Orleanske isto onako, kao što je vjera neophodno potreban preduvjet za mučeništvo, jer mala pastirica iz Domremyja bez te pobožnosti nikad ne bi imale one vizije koje su joj odredili sudbinu*¹⁰⁴. Ivana Orleanska stigla je u Chinon pred prestolonasljednika Karla i uspjela ga uvjeriti u istinitost svojih vizija, odnosno da je njezina zadaća osloboditi kraljevstvo od engleske okupacije i okruniti istinskog nasljednika za kralja. Dauphin potaknut ovakvim vjerovanjima pružio joj je vojnu podršku i Djevica se zaputila prema Orleansu. Pod Ivaninim vodstvom i protiv svih izgleda Francuzi su uspješno zauzeli Orleans 8. svibnja 1429. i natjerali engleske branitelje u bijeg. Potaknuta ovim uspjehom Ivana je povela uspješnu vojnu kampanju duboko u anglo-burgundski teritorij, što je kulminiralo krunjenjem Karla VII. za francuskog kralja u oslobođenom Reimsu 17. srpnja 1429. godine¹⁰⁵. Nakon neuspjelog pokušaja osvajanja Pariza prilikom povlačenja Djevica je bila uhvaćena od strane Burgundijaca i predana Englezima, gdje je osuđena za herezu i spaljena na lomači u Rouenu 30. svibnja 1431. Njezina preuranjena smrt nije naškodila francuskom nacionalnom buđenju jer je cjelokupan narod zahvatila vjera u oslobođenje potaknuta njezinim herojskim djelovanjima koja su u većini francuskih gradova smatrana božanstvenim. Usred društvenih previranja koja su zahvatila Normandiju 1435. i smrti vođe engleske vojske vojvode od Bedforda, burgundski vojvoda Filip prekinuo je savezništvo sa Englezima i prešao na francusku stranu. Potpisivanjem mirovnog ugovora u Arrasu 1435. zakleo se kralju Karlu na vjernost u zamjenu za očuvanje svojih posjeda te mu predao Pariz, koji je tako dugo držao u svojim rukama. S ovim ugovorom odnos snaga drastično se izmijenio u korist Francuza i Francuska je konačno postala jedinstvena zemlja te je konačan rezultat rata trebalo čekati vrlo kratko vrijeme. U obje zemlje ubrzano se širilo siromaštvo i u nemogućnosti daljnjeg vođenja rata pokrenuti su mirovni pregovori radi ostvarivanja primirja. Vrijeme trajanja pregovora bolje je iskoristio francuski kralj koji je pod

¹⁰⁴H. Pirenne, 2005., str. 323.

¹⁰⁵ D. Green, 2014., str. 177.

inspirativnim utjecajem svoje ljubavnice Anges Sorel, proveo administrativnu, monetarnu i poviše svega vojnu reformu. Lokalizirao je upravu od sada koncentriranu u gradovima, postigao financijsku samostalnost prisvajanjem prava prikupljanja poreza i uveo stalnu profesionalnu vojsku, *gens d'ordonnance du roi*¹⁰⁶. Kralj je ustanovio stalnu vojsku na način da je plaćeničkim bandama *routiersa* dao na izbor da se pridruže kraljevskoj vojsci ili da budu uhvaćeni i pogubljeni. S ovim načinom regrutiranja *routiersa* riješio je gorući problem koji je mučio francuski narod gotovo cijelo stoljeće. U sklopu opsežne vojne reforme izvršena je i modernizaciju vojske uvođenjem topništva kao sastavnog dijela kraljevskih trupa. Radi profesionalne plaćene vojske uveden je stalni porez na posjed, *taille*, koji se prije prikupljao u kriznim vremenima, a za njegovo prikupljanje bila su zadužena gradska vijeća pod kontrolom kraljevskog intendanta. Kralj je 1438. pomoću donesene Pragmatične sankcije u Bourgesu ograničio papinsku kontrolu nad francuskom crkvom s čime je ona stekla administrativnu neovisnost koja je izražena u slobodnom imenovanju crkvenih dužnosnika i davanju privilegija. Ova sankcija nadalje je osiguravala zaštitu gradova protiv papinske ekskomunikacije, osim ako cijela gradska zajednica nije bila krivovjerna. S ovakvom reformom uprave kralj je osigurao jaku centralnu kontrolu koja više nije bila partikularističko razlomljena među velikim zemljoposjednicima i Francuska je polako poprimala oblike apsolutne monarhije kojom dominira neograničena vlast krune. Protiv centraliziranja državne vlasti s kojom je smanjena moć plemstva ustali su plemići predvođeni vojvodom od Burgundije, vojvodom od Orleansa i kraljevim sinom, prestolonasljednikom Lujom. Kralj je reagirao vješto i energično te osobno predvođeci vojsku slomio ikakav daljnji otpor. Odlučno je prekinuo suprotstavljene mirovne pregovore 1445. i poveo vojsku na vojvodstvo Maine, opsjedajući najveći grad vojvodstva Le Mans. Englezi su na to pokušali odgovoriti protuofenzivom, ali bez učinka. Kralj je redom osvajao grad za gradom i slomio engleski

¹⁰⁶ D. Hay, 1989., str. 147.

otpor u bitci kod Formignya 1450. s čime je pala cijela Normandija u francuske ruke. Nakon toga odlučno je krenuo prema Akvitaniji i stao opsjedati njihov glavni grad Bordeaux, koji je pao u francuske ruke 30. lipnja 1451. Posljednji ostatci engleske vojske potučeni su 17. srpnja 1453. u bitci kod Castilona, a jedini posjed pod njihovom kontrolom ostao je grad Calais. Poraz i financijski gubitci prouzrokovani gubitkom njihovih bogatih kontinentalnih posjeda doveli su do dinastičkih borba između dvije najutjecajnije kuće, York i Lancaster, poznate pod nazivom Rat Ruža (1455.-1487.). S druge strane kanala centraliziranje države dovelo je do Burgundijskog rata 1474.-1477., kad je Karlov nasljednik Luj XI. pobjedom nad posljednjim burgundijskim vojvodom Karlom Smjelim preskočio i posljednju prepreku koja je stajala na putu Francuske u centraliziranu monarhiju. Stogodišnji rat formalno je završio potpisivanjem mirovnog ugovora 29. kolovoza 1475. u Picquignyju s čime je francuski teritorij postao jedinstven. Što se tiče državnih staleža, oni su 1484. sazvani posljednji put u 15. stoljeću gdje su odobrili regentstvo nad maloljetnim kraljem Karlom VIII. njegovoj starijoj sestri Ane de Beaujeu. Za pruženu pomoć tražili su da pripadnici staleža zajedno sa trećim staležom budu zastupljeni u kraljevskom vijeću i da se ponovno sazivaju svake 2 godine, ali njihovi zahtjevi nisu bili ostvareni¹⁰⁷.

¹⁰⁷ D. Hay, 1989., str. 113.

5. Zaključak

Kako se može vidjeti iz svega predočenog u ovome radu, rast političkog utjecaja građanstva srednjovjekovnog grada usko je povezan sa ratovanjem u kojem se našla zapadna Europa tijekom 14. i 15. stoljeća. No, najprije se vratimo na početak, i prisjetimo se kako se srednjovjekovni grad razvijao i rastao pod utjecajem pripadajućih ekonomskih utjecaja. Kako smo prethodno pokazali, srednjovjekovni grad razvijao se iz biskupskih središta ili vojnih utvrda, odnosno burgova počevši od 9. stoljeća kada se okolno stanovništvo uslijed nemirnih vremena počelo sklanjati unutar njegovih zidina. Kako u onodobnom društvenom sistemu koji je bio baziran isključivo na zemljišnom posjedu i njegovom iskorištavanju nije postojala klasa ljudi koja bi bila primarno okrenuta trgovinskom poslovanju, ona se morala izroditi. Koliko god to zvuči nestvarno, Henri Pirenne je izvanredno pokazao da se ona rodila iz one "lutajuće mase" koja nije posjedovala bogatstvo u zemlji i s tim nije imala što da izgubi. Naime, duh profita nije postojao u tadašnjem tradicionalnom društvu, ali zbog toga vrlo je logično da se prvi puta pojavio upravo kod njih, jer ne smijemo zaboraviti da oni nisu dio toga srednjovjekovnog društva. Svojim širenjem gradovi su upravo privlačili *homines novi*, koji su bili spremni na poduzetništvo i zaradu, ali zbog nedostatka novca koji je bio u rukama privilegiranih društvenih slojeva, morali su posuđujući od njih ili zajedno s njima upuštati se u prve trgovinske avanture. Upravo iz njihovih redova rodilo se građanstvo koje će vrlo brzo proširiti svoj politički utjecaj putem trgovine ili obrta.

Do početka 14. stoljeća u velikom broju gradova zapadne Europe konstituirala se gradska uprava i administracija. Kraljevi da bi poticali njihov razvoj odobravali su gradovima razne povlastice popisane u poveljama ili ispravama u zamjenu za porezna davanja ili pomoć u vojsci. Primarna funkcija privilegija formuliranih u poveljama ili ispravama bila je dopuštenje gradskoj zajednici da postoji kao slobodni kraljevski grad, zatim da ima vlastitu

upravu koja je jasno odvojena od lokalne jurisdikcije seoskog okruženja. Na ovaj način gradovi su se polako smještali izvan okvira feudalnog uređenja i razvijali se kao autonomne jedinice. Unutar privilegija postajale su određene ekonomske klauzule koje su gradskom stanovništvu osiguravale porezne olakšice radi poticanja obrtničke i trgovačke uloge, koja je njihovim gospodarima donosila značajna sredstva. Na ovaj je način gradsko stanovništvo s vremenom u svojim rukama akumuliralo goleme svote kapitala s čime će za vrijeme ratnih vremena njihova politička moć doživjeti svoj vrhunac. Izbijanjem rata između Francuske i Engleske koji se protezao kroz gotovo cijelo 13. stoljeće drastično su se povećala potrebna sredstva za opremanje vojske što je dovelo do povećanja poreza, koje su trebali snositi dva nepriviligirana društvena sloja, seljaštvo i građanstvo. Građanstvo kao predstavnik klase trgovačkih i obrtnički djelatnika za posuđen ili darovan novac u vojne svrhe tražilo je povlastice koje će unaprijediti njihovo poslovanje, ali i politički utjecaj. Sve je počelo 1265. u Engleskoj, tkz. Westminsterskim provizijama kada je u uslijed vojnog poraza i prazne kraljevske riznice, plemstvo i svećenstvo uz pomoć građanstva uspjelo ishoditi konstituiranje nacionalnog zakonodavnog tijela, odnosno Parlamenta. U slavnom parlamentu kojeg je sazvao grof Simon de Monfort, građanstvo je prvi puta u povijesti doživjelo političku afirmaciju. Gradovi su bili zastupljeni po načelu da je svaki slobodni kraljevski grad slao po dva predstavnika da odlučuju o njihovim pravima. Svoja bitna obilježja parlament će poprimiti za vrijeme vladavine Edvarda I. (1272.-1307) kada kralj se odlučuje na samovoljno sazivanje parlamenta 1295. radi odobravanja novih poreza zbog predstojećeg rata sa Francuskom. Odobravanje i prikupljanje novih poreza predstavlja će najvažniji razlog radi kojeg kraljevi kada upadnu u financijske poteškoće okreću se parlamentu koji radi toga gorljivo nastoji ishoditi proširenje svojih ovlasti. Radi katastrofalnih ratnih poraza i golemih financijskih problema u kojem se našlo englesko kraljevstvo 1297. kralj je bio primoran formalno potvrditi pravo parlamentu da odobrava poreze. Rezultat prenošenja ovog prava sa

kralja kao najutjecajnijeg srednjovjekovnog autoriteta na parlament doveo je do uskog povezivanja izglasavanja poreza i prava zastupanja, odnosno pristanka plemstva, svećenstva i naposljetku građanstva na to. S druge strane u Francuskoj je u to vrijeme izbila je vjerska kriza između rimskog pape Bonifacija VIII. i francuskog kralja Filipa IV. Lijepog (1285.-1314.) koja će gradovima, odnosno građanstvu osigurati željeni politički utjecaj. Kriza je potaknuta vanjsko-političkim aspiracijama francuskog kralja da svoju vlast proširi na bogate pokrajine Flandrije za što mu je bilo potrebno nametanje poreza crkvenim dobrima. Kako je politički autoritet pape u srednjovjekovnoj Europi bio bez premca, ulazeći u ovaj sukob, kralj je morao osigurati podršku cijele nacije. Radi toga napravio je politički presedan u francuskom kraljevstvu sazivajući državne staleže 10. travnja 1302. u crkvi Notre-Dame u Parizu u kojima su zastupljeni svi slobodni staleži - svećenstvo, plemstvo i treći stalež kojeg su zastupali predstavnici *bonne villesa*, slobodnih kraljevskih gradova. Staleži sazvani na okupljanje trebali su odobriti subvencije, novčane pomoći za nastavak vojnih operacija na flandrijskom području. Do kraja vladavine Filipa IV. Lijepog radi neriješenog flandrijskog pitanja kralju su bile potrebne ogromne novčane svote što je rezultiralo ponovnim sazivanjem državnih staleža 1314. i prenošenjem prava odobravanja poreza upravo na njih, s čim su državni staleži stekli političku moć.

S početkom dugogodišnjeg rata između Francuske i Engleske koji je poznat pod nazivom Stogodišnji rat (1337.-1453.) davanja potrebna u vojne svrhe enormno će se povećati što će dovesti brojnih revolucija predvođenim građanstvom. Rat je izbio radi neriješenih pitanja suverenosti nad Akvitanijskim vojvodstvom, a kao povod mu je poslužio pretenzija engleskog kralja Edvarda III. na francusko prijestolje. Nakon neuspješnih prvih vojnih akcija i doživljenog financijskog bankrota kralj je 1341. sazvao parlament u kojem su se prvi puta u povijesti zasebno okupili predstavnici gradova, tvoreći Donji dom parlamenta i zastupnici plemstva i svećenstva, tvoreći Gornji dom. Kako su predstavnici gradova snosili većinu troška

ratnih operacija uspjeli su od kralja izboriti pravo da se bez njihovog pristanka ne mogu donositi novi zakoni i prikupljati porezi. Upravo u to vrijeme u Flandriji bjesnila je građanska revolucija predvođena gradom Gentom u kojoj je građanstvo prvi puta u zapadnoj Europi svoje ekonomske interese stavilo ispred profrancuske vladareve politike i okrenulo se Engleskoj s kojom su bili ekonomski uzajamno vezani.

Katastrofalni porazi kod Crecya i Poitersa, izbijanje Crne Smrti, povećanje poreznih davanja i zarobljavanje francuskog kralja Ivana II. Dobrog izazvali su u Francuskoj duboku društveno-političku krizu. Na zasjedanju državnih staleža 1356. treći stalež predvođen pariškim trgovcem Etienom Marcelom tražio je temeljite reforme državne administracije i monetarne politike. Nakon što im je prestolonasljednik Karlo odbio zahtjeve izbio je revolucionarno stanje. Pariz je pod vodstvom svojih građana istjerao Karla te su pobunjenici preuzeli vlast u svoje ruke; tada izbija i Žakerija, opće seljački ustanak 21. svibnja 1358. Ova opća pobuna rezultirala je snažnim okupljanjem razjedinjenog plemstva oko Karla i dovela do odlučne akcije s kojom je ustanak ugušen, a samim time je presuđeno i građanskoj revoluciji ubojstvom Etiena Marcela 31. srpnja 1358. Nakon ovog raspleta potpisan je 25. svibnja 1360. mir u Bretignyu s kojim je Francuska pristala na gubitak značajnog dijela svoga teritorija u korist engleske krune. Za vrijeme vladanja novoga kralja, Karla V. (1364.-1380.), vraćena je moć francuskoj kruni i državni staleži polako su gubili svoj utjecaj. Nastavljenim ratnim operacijama koje su dovele do poskupljenja načina života uzrokovanoga povećanim poreznim nametima, izbila je nova građanska revolucija 1379. predvođena flandrijskim gradovima. Revolucija je ubrzo zahvatila i francuska područja, u prvom redu gradove Pariz i Rouen u kojima je stanovništvo potaknuto isti neprilikama zatražilo-kraljeve ustupke. Međutim, njihov ustanak je razbijen i završio je ukidanjem gradskih sloboda s čime je dokrajčeno razdoblje reformi i učestalih sazivanja državnih staleža od vremena Etiena Marcela. Paralelno s tim događajima u Engleskoj uslijed trostrukog povećanja poreza izbio je sveopći ustanak narodnih

masa 1381. s kojima su se građani solidarizirali i prepustili im London. Kralj je oštro reagirao i ugušio ustanak te rastjerao narodne mase. Oba kraljevstva oslabiljena uslijed dugotrajnog rata, narodnog nezadovoljstva i praznih državnih blagajna sklopila su dvadesetogodišnje primirje pred kralj 14. stoljeća

Početak 15. stoljeća Donji dom engleskog parlamenta pod novim kraljem Henrikom IV. (1399.-1413.) stekao je ravnopravnost sa Gornjim domom čime je građanska politička moć doživjela svoj vrhunac. Za to vrijeme u francuskom kraljevstvu zbog psihičkog rastrojstva koje je doživio kralj Karlo VI. izbio je unutrašnji sukob dvojice najutjecajnijih vojvoda, Burgundskog i Orleanskog. Burgundski vojvoda Ivan Neustrašivi radi ekonomske politike kakvu je provodio u prvom redu radi svojih bogatih flamanskih pokrajina pridobio je podršku i francuskog građanstva i krenuo se obračunati sa protivnicima. U Parizu je 1413. izbila pobuna koja je rezultirala Cabochevskom ordonansom čime je ograničena kraljevska vlast, koja je sada prešla u ruke državnih staleža. Stupanjem novog kralja na englesko prijestolje Henrika V. (1413.-1422.) započela je izrazita vojna kampanja koja je nakon pobjede kod Agincourta i zauzimanja vojvodstva Normandije dovela do potpisivanja mirovnog sporazuma 1420. u Troyesu s čime je francuska kruna obećana engleskom kralju. Francusko kraljevstvo razjedinjeno, bez jake centralne vlasti našlo se u neviđenim problemima kada se pojavila osoba skromnog podrijetla koja je promijenila tijek povijesti. Pojava Djevice Orleanske probudila je u francuskog stanovništva nacionalne osjećaje kao nikad prije. Nacionalni zanos koji je zahvatio francuski narod i ustoličenje novog kralja Karla VII. rezultirali su prelaskom na francusku stranu burgundskog vojvode mirovnim sporazumom u Arrasu 1435. s čime se promijenio odnos snaga. Kralj je od državnih staleža uspio ishoditi pravo prikupljanja stalnog poreza u svrhu ustrojavanja stalne profesionalne vojske što je dovelo do promjene ratne sreće i potpunog poraza Engleza koji je kulminirao bitkom kod Castillona 1453. i njihovim protjerivanjem sa Kontinenta. Kraj rata u Engleskoj

rezultirao je unutrašnjim sukobom poznatim pod nazivom Rat ruža (1455.-1485.), a u Francuskoj sukobom krune i moćnog burgundskog vojvode kojeg je kralj Luj XI. porazio 1477. Pobjeda francuske strane dovela je do pojačane centralizacije države što je rezultiralo opadanjem moći državnih staleža i prekidom njihova sazivanja.

6. Popis literature

- 1) Alsayyad N. - Roy A., 2006, „Medieval Modernity: On Citizenship and Urbanism in a Global Era“, *Space and Policy*, vol. 10, 2006., str. 1-21;
- 2) A. Butterfield, 2009., *The Familiar Enemy: Chaucer, Language and Nation in the Hundred Years War*, Oxford University Press, 2009.
- 3) A. Curry, 2002., *The Hundred Years War 1337-1453.*, Oxford, 2002.
- 4) K. DeVries, 2007, „The introduction and use of pavis in the Hundred Years War“, *Arms&Armour*, vol. 4, 2007, 93-100;
- 5) S. A. Epstein 2009., *An Economic Social History of Later Medieval Europe, 1000-1500.*, Cambridge University Press, 2009.
- 6) C. Everett, 2000, „The Wars in France“, *Virginia Quarterly Review*, vol. 76, 2000, str.760-765
- 7) I. Goldstein, 2007., *Povijest*, sv. 7, Zagreb, 2007.
- 8) D. Green, 2014., *The Hundred Years War: A People's History*, Yale University Press, New Haven – London, 2014.
- 9) D. Hay, 1989., *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, London, 1989.
- 10) J. Huiziga, 1954., *The waning of the Middle Ages : a study of the forms of life, thought and art in France and the Netherlands in the 14th and 15th centuries*, New York, 1954.
- 11) L. King, 2010, „Liberal Citizenship: Medieval Cities as Model and Metaphor“, *Space and Policy*, vol. 14, 2010, 123-142;
- 12) J. Kulischer, 1957., *Opća ekonomska povijest srednjeg i novog vijeka*, Zagreb, 1957.
- 13) J. Le Bel, J. Froissart , E. de Monstrelet, 2003., *O stogodišnjem ratu*, Zagreb, 2003.
- 14) J. Le Goff, 1998., *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, Zagreb, 1998.
- 15) R. Lopez, 1978., *Rođenje Europe*, Zagreb, 1978.
- 16) J. Maddicott, 1986, „England in Europe 1066-1453: The origins of the hundred years war“, *History Today*, vol. 36, 1986., str. 31-38;
- 17) D. Nicholas, 1997., *The Growth of the Medieval City; From Late Antiquity to the Early Fourteenth Century*, London - New York, 1997.
- 18) D. Nicholas, 1997., *The Later Medieval City 1300-1500.*, London - New York, 1997.
- 19) H. Pirenne, 2005., *Povijest Europe*, Split, 2005.
- 20) N. Pounds, 2005., *The Medieval City*, London, 2005.
- 21) J. C. Rogers, 1993., „The Military Revolutions of the Hundred Years' War“, *The Journal of Military History*, vol. 57, 1993., str. 241-278;
- 22) A. L. J. Villalon, D. J. Kagay, 2005., *The Hundred Years War: A Wider Focus*, London, 2005.

23) J. L. Zenden - M. Prak, 2006., „Towards an economic interpretation of citizenship: The Dutch Republic between medieval communes and modern nation states“, *European Review of Economic History*, vol. 2, 2006., str. 111-145;

Sažetak

Razvoj gradova u Zapadnoj Europi u odnosu na ratovanja u 14. i 15. stoljeću

Srednjovjekovni gradovi u Zapadnoj Europi razvili su se iz biskupskih središta ili vojnih utvrda, odnosno burgova počevši od 9. stoljeća kada se okolno stanovništvo uslijed nemirnih vremena počelo sklanjati unutar gradskih zidina. Razvoj srednjovjekovnog grada baziran je na njegovoj ekonomskoj ulozi temeljenoj na trgovačkoj i obrtničkoj djelatnosti gradskog stanovništva koja je usko poveza sa ratnim zbivanjima u njegovoj okolini. Do početka 14. stoljeća u velikom broju gradova Zapadne Europe konstituirala se gradska uprava i administracija jasno odvojena od lokalne jurisdikcije seoskog okruženja. Na ovaj je način gradska zajednica s vremenom u svojim rukama akumulirala značajne svote kapitala koji će im za vrijeme ratnih vremena osigurati priželjkivanu političku moć. Kulminiranjem neprijateljstva između dvije tadašnje najutjecajnije europske sile, Francuske i Engleske, u dugogodišnjem sukobu poznatim pod nazivom Stogodišnji rat (1337.-1453.) drastično će se povećati potrebna sredstva za ratne operacije što će rezultirati povećanjem poreza, koje bi trebala snositi dva nepriviligirana društvena sloja, seljaštvo i građanstvo. Građanstvo kao predstavnik klase trgovačkih i obrtničkih djelatnika za posuđen ili darovan novac u vojne svrhe tražit će povlastice koje će unaprijediti njihovo poslovanje putem širenja svog političkog utjecaja. Širenje njihovog političkog utjecaja, odnosno afirmacije njihove moći pretočene iz pokretnog kapitala u mogućnost sudjelovanja u političkom organiziranju i donošenju važnih odluka ovisit će o ratnom ishodu njihovih zemalja. U skladu s tim će se s jedne strane u Engleskoj nakon poraza u Stogodišnjem ratu građanstvo izboriti za političku afirmaciju, dok će s druge strane u Francuskoj nakon pobjede, njihov politički utjecaj izrazito slabiti te postepeno gasiti.

Ključne riječi: Gradovi, povijest, Zapadna Europa, 14. i 15. stoljeće, trgovina, gradska uprava, građanstvo, Francuska, Engleska, Stogodišnji rat

Summary

Development of Cities in Western Europe and its Connection to Warfare in 14th and 15th Century

Medieval cities in Western Europe developed from the Episcopal centres or military forts or castles starting from 9th century when the local population in the turbulent times began to take shelter in to city walls. The development of the medieaval cities is based on it's economic role which was based on commercial and craft activities of the urban population, closely link with war in the surrounding area. To the beginning of 14th century in many cities of Western Europe constituted the city government and administration which was closely separated from local jurisdiction rural environment. In this way the urban community manage to accumulatte significant amounts of capital which will during war time provide them coveted political power. Culminating hostility between two most powerfull European medieval countries, France and England, in long term confict known as The Hundred Years War (1337th to 1453rd) will drastically increase the resources necessary for military operations which will result in higher taxes, which would have to bear two unprivileged social class, the peasantry and the bourgeoisie. Citizentry as a representative of merchants and artisan class for borrowed or donated money for military purposes will required benefits to enchance their profit by expanding their political influences. The expansion of their political influences, or conformation of their power streamed from the floating capital to participate in making political decisions will depend on the war outcome of their countries. Accordingly, if on the one hand in England after the defeat in the Hundred Year's War citizenship for political recognition, while on the other hand in France after the victory, their political influence to gradually decline, and finally extinguish.

Key words: Cities, History, Western Europe, 14th and 15th century, commerce, City Administration, citizenry, France, England, The Hundred Year's War